

Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Demografija ir migracija

(Galutinės vertinimo ataskaitos 6 priedas)

2019 m. vasario 1 d.
(2019 m. balandžio 29 d. redakcija)

Kuriame
Lietuvos ateitį

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Dokumentą parengė UAB „ESTEP Vilnius“.
Vertinimas atliktas pagal 2018 m. liepos 31 d. paslaugų teikimo sutartį Nr.
14P-45 tarp Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir ūkio subjektų
grupės UAB „PricewaterhouseCoopers“ UAB „ESTEP Vilnius“

TURINYS

1. TIKSLŲ IR UŽDAVINIŲ VERTINIMAS	3
1.1. DABARTINIAI VALSTYBĖS TIKSLAI	3
1.2. ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ	4
1.3. TIKSLŲ TINKAMUMO IR TARPUSAVIO SUDERINAMUMO VERTINIMAS	12
1.4. SIŪLOMI TIKSLAI IR UŽDAVINIAI LAIKOTARPIUI PO 2020 M.....	16
2. FINANSAVIMO MASTO ANALIZĖ	18
3. INTERVENCIJŲ VERTINIMAS	23
3.1. VYKDOMŲ INTERVENCIJŲ RINKINIO VERTINIMAS.....	23
3.1.1. <i>Intervencijų struktūra</i>	23
3.1.2. <i>Intervencijų rinkinio vertinimas ir pasiūlymai dėl jo optimizavimo</i>	25
3.2. ES FONDŲ INVESTICIJŲ VERTINIMAS	32
3.3. PASIŪLYMAI DĖL PRIKLAUSOMYBĖS NUO ES SF FINANSAVIMO MAŽINIMO 2021–2027 M. LAIKOTAPRIU	34
1 PRIEDAS. 2014–2020 M. ES SF FINANSUOJAMOS PRIEMONĖS	36

1. TIKSLŲ IR UŽDAVINIŲ VERTINIMAS

Šiame skyriuje pateikiama analizė pagal šiuos Techninėje specifikacijoje (toliau – TS) suformuluotus ir papildomus (toliau – P) vertinimo klausimus:

TS 9.1.1. Kokie valstybės tikslai yra nustatyti atskirose viešosios politikos srityse? Ar tikslai aktualūs ir atitinka ekonominę–socialinę Lietuvos situaciją ir demografines tendencijas? (1.1 ir 1.2 poskyriai)

TS 9.1.2. Ar nustatyti tikslai valstybės viešosios politikos srityse atitinka ES, EBPO ir kitų tarptautinių organizacijų rekomendacijas, direktyvas bei tarptautinių susitarimų tikslus? (1.3 poskyris)

TS 9.2.2. Kokie turėtų būti viešosios politikos sričių strateginiai tikslai, siekiant tvaraus visuomenės gyvenimo kokybės augimo užtikrinimo vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu? (analizė tik viešosios politikos srities lygiu – 1.4. poskyris; išvados šalies mastu bus pateiktos galutinės ataskaitos projekto bendrojoje dalyje).

P1. Kokios yra svarbiausios problemos, kylantys iššūkiai, kuriuos šalis turėtų spręsti ilguoju laikotarpiu atitinkamoje srityje? Kodėl? Problemų analizė turėtų būti pagrįsta statistiniais rodikliais, kiek įmanoma naudojant Lietuva 2030 ir NPP jau nustatytus rodiklius. (1.2. poskyris)

P2. Kokie yra svarbiausi veiksniai (priežastys), kurie sąlygoja nurodytas problemas, iššūkius atitinkamoje srityje? (1.2. poskyris)

P3. Ar ir kiek dabartiniai valstybės tikslai šioje viešosios politikos srityje yra tinkami siekiant išspręsti kylančius iššūkius ir problemas? Kodėl? Jeigu ne, kaip šie tikslai (įskaitant ir NPP nustatytus tikslus) turėtų būti koreguojami siekiant atspindėti siekiamą pokytį? (1.2., 1.3. ir 1.4. poskyriai).

1.1. DABARTINIAI VALSTYBĖS TIKSLAI

2011 m. patvirtintos Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ (toliau – Strategija) „Sumanios visuomenės“ srities kryptis „Solidari visuomenė“ įvardija ilgalaikius demografijos ir migracijos tikslus: telkti pasaulyje išsibarsčiusią Lietuvos tautą, stiprinti pasaulio lietuvių ryšius su Lietuva; kryptingai formuoti ir įgyvendinti viešąją politiką imigracijos srityje; stiprinti šeimos institutą, kuriant šeimai palankią aplinką ir puoselėti kartų solidarumą. Strategiją įgyvendinančioje Nacionalinėje 2014–2020 m. pažangos programoje (toliau – NPP) tiesiogiai migracijai skirtų tikslų nėra – migracijos aspektas minimas kitų tikslų apimtyje, pvz. formuluojant tikslus stiprinti tapatybę ir pilietiškumą, taip pat didinti darbo jėgos paklausą kokybiškoms darbo vietoms, numatoma, kad jų įgyvendinimas prisidės prie emigracijos mažinimo. Demografijos srityje NPP numato tikslą didinti vaiko ir šeimos gerovę, įgyvendinti iniciatyvas skirtas vyresnio amžiaus žmonių sveikatos gerinimui bei užimtumo didinimui.

2017 m. patvirtintame XVII Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatyti tikslai migracijos srityje orientuoti į ryšių su užsienyje gyvenančių lietuvių stiprinimą, talentų pritraukimą bei atvažiavusiųjų integraciją. Demografijos srityje siekiama kurti šeimai palankią aplinką ir numatomas gimstamumo didinimo rodiklis. Šeimai palankios aplinkos kūrimas nukreiptas ne tik į vaikų auginimo sąlygų gerinimą, bet ir paslaugas vyresnio amžiaus žmonėms.

Demografinė krizė, kaip grėsmė nacionaliniam saugumui, yra įvardijama Nacionalinėje saugumo strategijoje ir numatomi tikslai ją spręsti. Šis dokumentas papildomai įvardija tikslą remti ES migracijos ir prieglobsčio politiką, prisidedant prie migracijos ir pabėgėlių krizės sprendimo (šis tikslas kituose dokumentuose nėra minimas).

Naujausiame, konkrečiai šiai sričiai skirtame strateginiame dokumente – Demografijos, migracijos ir integracijos 2018–2030 m. strategijoje (toliau – Demografijos ir migracijos strategija) – numatyti trys tikslai: (1) Užtikrinti valstybės poreikius atitinkantį migracijos srautų valdymą (grįžtamosios migracijos skatinimą, imigracijos srautų valdymą, diasporos politiką ir veiksmų, mažinančių emigraciją, sprendimą); (2) Kurti šeimai palankią aplinką; (3) Suteikti galimybių vyresnio amžiaus žmonėms integruotis į visuomenę.

Apibendrinant nustatytus tikslus, matyti, kad **migracijos srityje, visų pirma, siekiama palaikyti ryšius su užsienio lietuviais. Naujesniuose dokumentuose tikslai formuluojami plačiau ir 2018**

m. patvirtintoje Demografijos ir migracijos strategijoje tikslai **apima visus migracijos aspektus. Demografijos srityje numatyta kurti šeimai palankią aplinką bei vyresnio amžiaus žmonių integraciją.**

1.2. ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

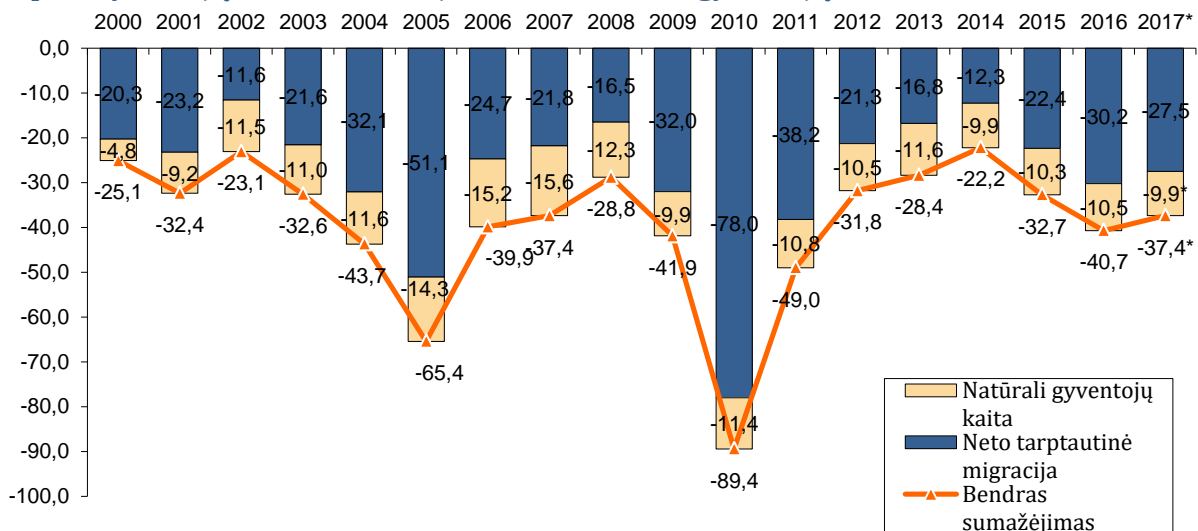
Lietuvos tvaraus visuomenės gerovės augimo analizė rodo, kad žmogiškieji išteklių tampa vienu iš pagrindinių šalies augimą ribojančiu veiksmu.

Nuo 1992 m. iki 2017 m. **gyventojų skaičius sumažėjo** 23 proc. – nuo 3 706 tūkst. iki 2 848 tūkst. (metinis vidurkis 1,28 proc.). Jei esamos tendencijos nesikeis, tai, remiantis prognozėmis¹, 2030 m. Lietuvoje gyvens tik apie 2,4 mln. žmonių, t. y. palyginti su gyventojų skaičiumi 2017 m., jis dar sumažės apie 15 proc. Pagal 2017 m. Eurostat paskelbtas ES šalių gyventojų prognozes iki 2080 m. Lietuvai prognozuojamas gyventojų skaičiaus kitimas ypač pesimistinis – tarp visų ES šalių Lietuva ateityje demografiškai nyks sparčiausiai. Pagal šias prognozes Lietuvoje šio šimtmečio viduryje gyvens jau mažiau nei 2 mln., o 2080 m. – 1,65 mln. žmonių.

Be to, kad mažėja bendras gyventojų skaičius, **kinta ir likusių gyventojų amžiaus struktūra, visuomenė senėja** – mažėja vaikų, jaunų ir darbingo amžiaus žmonių ir daugėja vyresnio amžiaus žmonių. Nuo 2007 m. darbingo amžiaus (20–64 m.) gyventojų skaičius sumažėjo apie 13 proc. (nuo 1,94 mln. 2007 m. iki maždaug 1,69 mln. 2018 m.). 65 metų ir vyresnio amžiaus asmenų dalis nuo bendro Lietuvos nuolatinių gyventojų skaičiaus padidėjo nuo 15,8 proc. 2005 m. pradžioje iki 19,3 proc. 2017 m. pradžioje. Šimtui vaikų (iki 15 m. amžiaus) 2017 m. pradžioje teko 130 vyresnio amžiaus asmenų (2005 m. pradžioje – 93). 2018 m. pradžioje vyresnio amžiaus išlaikomų žmonių koeficientas (kuris rodo 65 m. ir vyresnio amžiaus žmonių, tenkančių 15–64 m. amžiaus žmonių skaičiui) siekė 30. Remiantis prognozėmis², 2030 m. šis koeficientas sieks 45,8.

Gyventojų skaičiaus mažėjimą ir amžiaus struktūros pokyčius lemia du pagrindiniai veiksniai – neigiama migracija (didelio masto emigracija ir nepakankama imigracija) ir neigiama natūrali gyventojų kaita (mažas gimstamumas bei augantis mirtingumo rodiklis).

1 pav. Gyventojų skaičiaus mažėjimas, tūkstančiais gyventojų

* išankstiniai duomenys

¹ Europos Sąjungos statistikos tarnybos EUROSTAT prognozės

² Europos Sąjungos statistikos tarnybos EUROSTAT prognozės

Šaltinis: statistikos departamentas (iš Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 m. strategijos)

Didelė grynoji emigracija

Remiantis statistikos departamento duomenimis, grynoji emigracija 2016–2017 m. išaugo ir siekė 27–30 tūkst. gyventojų. Emigravusiųjų skaičius daugiau kaip dvigubai didesnis už imigravusiųjų. Grynosios emigracijos masto tendencijos negerėja (žr. 1 lentelė, lentelė).

1 lentelė. Tarptautinės migracijos srautai

	Emigrantai asmenys	Imigrantai asmenys	Neto tarptautinė migracija asmenys	Bendrasis neto tarptautinės migracijos rodiklis 1000 gyventojų
2017	47925	20368	-27557	-9,7
2016	50333	20162	-30171	-10,5
2015	44533	22130	-22403	-7,7
2014	36621	24294	-12327	-4,2
2013	38818	22011	-16807	-5,7
2012	41100	19843	-21257	-7,1
2011	53863	15685	-38178	-12,6
2010	83157	5213	-77944	-25,2
2009	38500	6487	-32013	-10,1
2008	25750	9297	-16453	-5,2
2007	30383	8609	-21774	-6,7

Šaltinis: statistikos departamentas

Remiantis 1 lentelė, lentelės duomenimis, pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje fiksuojamas **aukštas emigracijos lygis** ir ši tendencija nemažėja. Svarbus ne tik bendras emigracijos mastas, bet ir jo struktūra. Didžioji emigruojančių gyventojų dalis yra jauni žmonės ir šeimos. Daugiausia emigruoja jauni, darbingo amžiaus gyventojai. 2015 m. kas trečias emigravęs vyras buvo 19–26 metų, kas penktas emigrantas – 27–34 metų amžiaus. **Regioniniai skirtumai** šalyje³ lemia ir tai, kad emigracijos mastai regionų lygiu taip pat yra skirtingi. Ekonomiškai silpnesni regionai kenčia ne vien nuo emigracijos į užsienį, bet ir nuo vidinės migracijos, ypačingai jaunų žmonių kėlimosi gyventi į didmiesčius. Visa tai sąlygoja darbo jėgos trūkumą („Protų nutekėjimą“), nepilnas/išyrancias šeimas, regionuose uždaromas mokyklas, senstančią populiaciją, apmirusį kultūrinį gyvenimą, nykstančius kaimus, nesurenkamus mokesčius (savivaldybės tampa valstybės „išlaikytinėmis“). Statistikos departamento duomenimis, nuo 2012 m. per 5 metus dėl gyventojų migracijos santykinai labiausiai nukentėjo Marijampolės, Telšių ir Tauragės apskritys – visi 3 regionai neteko daugiau nei 6 proc. gyventojų. Mažiausiai gyventojų – po 3 proc. – prarado Kauno ir Klaipėdos apskritys, o Vilniaus apskrityje gyventojų migracija apskritai buvo teigiama.

2017 m. Europos semestro šalies ataskaitoje teigiama, kad pagrindinės emigracijos iš Lietuvos priežastys yra ekonominės (palyginti maži atlyginimai) ir socialinės (didelis skurdo lygis ir pajamų nelygybė). Pagal mokslininkų tyrimus⁴ emigracijos procesas yra kompleksinis reiškinys, nulemtas **ekonominių, socialinių, psichologinių veiksnių visumos**. Tyrime nurodoma, kad nėra vienos konkrečios didelių emigracijos mastų iš Lietuvos priežasties, tačiau, remiantis gyventojų nuomonės tyrimais⁵, buvo nustatyta, kad emigracijos pasirinkimą daugiausia nulemia ekonominės priežastys,

³ Išsami analizė pateikiama regioninės politikos analitinėje apžvalgoje, kuri yra šio vertinimo dalis.

⁴ Šimanskienė, L., Paužuolienė, J., (2013). „Emigracija Lietuvoje: priežastys ir padariniai“, Regional Formation and Development Studies, No. 1 (9).

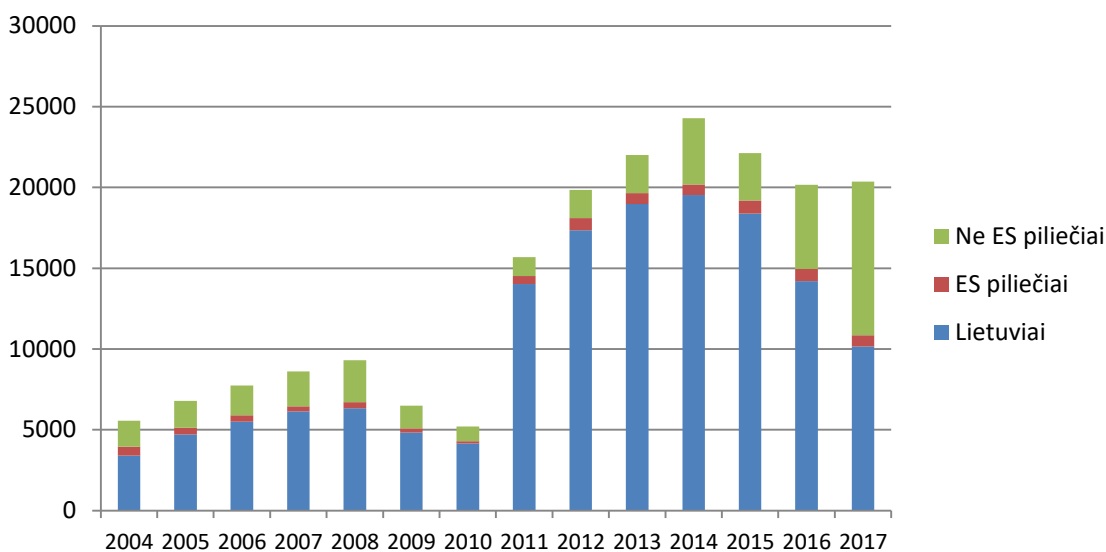
⁵ Kauno technologijos universiteto (KTU) užsakymu visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ 2018 m. sausio 12–21 dienomis atlikta apklausa; taip pat Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkų kartu su visuomenės nuomonės tyrimų kompanija „Vilmorus“ atliktas ir migracijos priežasčių tyrimas „Lietuvių migracijos priežastys“, 2018 m.

tokios, kaip: nedarbas, nepatenkinamos buitinės sąlygos, mažas darbo užmokestis Lietuvoje, siekis sukurti geresnes galimybes savo vaikams mokytis ir gyventi užsienyje. Kaip nurodoma VDU mokslininkų tyrime, psichologiniai veiksniai, nepasitenkinimas aplinka ir nepasitikėjimas valstybe yra papildomi reikšmingi veiksniai. Rodikliai rodo, kad šie veiksniai yra stiprūs: Lietuvoje turinčiųjų psichikos ir elgesio sutrikimų, ypač nuotaikos sutrikimų (daugiausia depresija), bei sergančiųjų priklausomybės ligomis skaičius nuolat didėja⁶.

Migracija taip pat susijusi su pilietiniu pasyvumu⁷. Lietuvos pilietinės galios indekso augimas yra labai nedidelis (2010 m. siekė 35,5 proc.; 2016 – 37 proc., kai NPP numatytas tikslas 2020 m. – 45 proc.).

Imigracijos srautai neatsveria emigruojančiųjų skaičiaus. Remiantis statistiniais duomenimis, nuo 2004 m. iki 2016 m. vidutiniškai apie 80 proc. imigracijos srauto sudarydavo **grįžtamoji emigracija**, o 20 proc. – užsieniečiai (daugiausia – **imigrantai iš ne ES šalių**). 2017 m. ši tendencija pasikeitė: tiek grįžtantys lietuviai, tiek užsieniečiai sudarė po 50 proc.

2 pav. Imigrantų sudėtis ir skaičius 2004–2017 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas (iš Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 m. strategijos).

Tarptautinės migracijos organizacijos atliktas tyrimas⁸ rodo, kad savivaldybės pirmiausia orientuojasi į dar likusių išlaikymą, o ne išvykusiųjų susigrąžinimą, nes jų siūlomų darbo vietų atlyginimas yra mažai pajėgus konkuruoti ne tik su užsieniu, bet ir su šalies didmiesčiais. Pačiose savivaldybėse trūksta proaktyvios politikos grįžtamosios emigracijos klausimais. Be to, tyrimas rodo, kad emigrantai užsienyje sulaukia daug daugiau pagalbos ir jų integracija tampa daug paprastesnė nei grįžus į Lietuvą. EBPO darbo rinkos ir socialinių politikų apžvalgoje⁹ nustatyta, kad daugiau nei pusė emigravusių asmenų Jungtinėje Karalystėje, Norvegijoje ir Airijoje dirbo darbus, kuriems turėjo pernelyg aukštą

⁶ Migracijos strategijoje teigiama: „... Be šių [ekonominių] veiksnių, migraciją skatina ir žema psichologinė (emocinė) gerovė Lietuvoje: maždaug vienas iš šešių ketinančių emigruoti asmenų tai darytų dėl to, kad Lietuvoje jaučiasi neįvertintas ar diskriminuojamas arba jaučia pagarbos žmogui ir tolerancijos trūkumą (UAB „Spinter tyrimai“, 2011–2017 m. tyrimai). 38,1 proc. išvykusių asmenų gyvendami Lietuvoje jautėsi nelaimingi, o 56,7 proc. jautėsi nereikalingi Lietuvoje^[9]. Nepakankamą psichologinę gyventojų gerovę Lietuvoje rodo ir viena žemiausių vietų pasaulyje pagal teigiamų patirčių indeksą^[10], taip pat aukšti priklausomybių ligų, kitų psichikos ir elgesio sutrikimų, patyčių, savižudybių rodikliai (Higienos instituto sveikatos informacijos centro 2016 m. duomenys).“

⁷ Pilietinės visuomenės institutas. Pilietinės galios indekso tyrimas, 2016 m. gruodis.

⁸ Grįžtamoji migracija: regionų perspektyva. TMO Migracijos Informacijos Centro „Renkuosi Lietuvą“ užsakymu atliko „Spinter tyrimai“, 2017 m. lapkričio mėn.

⁹ OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Lithuania, March 2018. <https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/oecd-reviews-of-labour-market-and-social-policies-lithuania_9789264189935-en#page1>

kvalifikaciją. Tik trečdalis 2015 m. į Lietuvą grįžusių migrantų įsidarbino. Tai rodo, kad neišnaudojamas migracijos politikos potencialas siekiant spręsti kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo problemą – pagalba įsidarbinant kvalifikaciją atitinkančiuose darbuose galėtų reikšmingai paskatinti grįžtamąją migraciją.

Tarptautinės organizacijos (EK, EBPO, TVF) Lietuvai taip pat siūlo geriau išnaudoti imigracijos politikos priemones, mažinant imigracijos iš kitų šalių ribojimus.

Nepakankamas gimstamumas

Gimstamumas Lietuvoje po truputį didėja: suminis gimstamumo rodiklis, rodantis tikėtiną vaikų, tenkančių vienai moteriai, skaičių, pakilo nuo 1,55 (2011 m.) iki 1,69 (2016 m.), tačiau 2017 m. vėl sumažėjo iki 1,63. Natūraliai gyventojų kaitai užtikrinti šis rodiklis nėra pakankamas – jis turėtų siekti bent 2,1. Visgi lyginant ES vidurkiu, gimstamumas Lietuvoje didesnis (ES vidurkis 2014 m. siekė 1,58). Didesnis gimstamumas yra stebimas Šiaurės šalyse, kur gimstamumo rodiklis vidutiniškai siekia 1,9.

Lietuvos gimstamumo rodiklio augimą reikėtų analizuoti reikšmingo sumažėjimo 1990–ųjų m. pradžioje kontekste bei atsižvelgiant į šeimos modelio kaitą, kai šeimos kuriamos vėliau ir vaikų susilaukiama vėliau. Apskritai, gimstamumo rodiklių pokyčiai vyksta labai inertiškai. Pastarųjų metų gimstamumo rodiklio augimą galima paaiškinti ir tuo, kad anksčiau atidėjusios planus susilaukti vaikų, moterys, jų susilaukia jau būdamos vyresnio amžiaus. Be to, kad šiek tiek padidėjo kiekybinis gimstamumo rodiklis, galima matyti ir kokybinių pozityvių pokyčių. Demografiniai tyrimai rodo, kad didėja susilaukiamų vaikų skaičius tarp moterų, turinčių aukštąjį išsilavinimą. Jos jau nebėra tarp tų, kurios augina mažiausiai vaikų. Šiuo metu mažiausiai vaikų susilaukia moterys, turinčios vidurinį išsilavinimą¹⁰. Pozityvūs gimstamumo pokyčiai jaučiami ir Vilniuje. Tad galima tikėtis, kad prognozuojamas nuoseklus gimstamumo didėjimas yra realus¹¹. Be to, auga tris ir daugiau vaikų auginančių šeimų skaičius.

Gimstamumo lygį įtakoja daugelis veiksnių, įskaitant šalies ekonominę, socialinę situaciją. Tyrimai rodo, kad tam reikšmingą įtaką turi ir valstybės vykdoma šeimos politika. Gimstamumo lygis, artimas kartų kaitos užtikrinimui, pastebimas tose valstybėse, kurios, ją vykdydamos, vadovaujasi intervencijos į privačiąją šeimos sritį principu (o ne laikosi nesikišimo politikos), nuosekliai ir kompleksiskai taiko šeimos poreikius atitinkančias priemones (vaiko priežiūros paslaugos, ypač ankstyvojo amžiaus vaikams), užtikrina aukštą dekomodifikacijos¹² laipsnį valstybėje¹³. Mažas vaikų priežiūros paslaugų (ypač iki 3 metų amžiaus) išvystymas ir nepakankama esamų paslaugų komunikacija, **neužtikrinanti galimybių derinti apmokamą darbą ir vaikų auginimą**, turi neigiamą poveikį gimstamumui.

Lietuvoje vaikus auginantys tėvai **susiduria su ekonominiais sunkumais**. Absoliutaus skurdo lygis namų ūkiuose su vaikais ir namų ūkiuose be vaikų 2017 m. beveik nesiskyrė ir sudarė atitinkamai 13,8 ir 13,9 proc., tačiau asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, kuriuos sudarė vienas suaugęs asmuo ir išlaikomi vaikai (absoliutaus skurdo lygis – 37,4 proc.) absoliučiaje skurde atsidūrė dažniausiai. Skurdas šeimose sąlygoja dar vieną problemą – kuria skurdo kultūrą, kuri traktuojama kaip prisitaikymas gyventi ilgalaikio skurdo sąlygomis. Valstybė, neužtikrindama lygių galimybių siekti išsilavinimo, vaikus iš menkesnes pajamas turinčių šeimų pasmerkia likti žemo socialinio ir

¹⁰ Prof. Vladislava Stankūnienė straipsnyje „Lietuvos demografinė krizė: kodėl jau praradome Vilnių ir Kauną ir kaip šį procesą suvaldyti?“, 2018 m. sausio 21 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-demografine-krize-kodel-jau-praradome-vilniu-ir-kauna-ir-kaip-si-procesa-suvaldyti-i-dalis-56-916306?copied>

¹¹ Prof. Vladislava Stankūnienė straipsnyje „Tokių liūdnu prognozių Lietuvai dar nebuvo: tikėjosi, kad skaičiuojant įsivėlė klaida“ 2017 m. kovo 22 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/tokiu-liudnu-prognoziu-lietuvai-dar-nebuvo-tikejosi-kad-skaiciuojant-isivele-klaida.d?id=74114014>

¹² Dekomodifikavimo sąvoka apibrėžia individo galimybes turėti priimtina gyvenimo standartą kaip socialinę teisę nepriklausomai nuo dalyvavimo darbo rinkoje.

¹³ Justina Jakštienė. Šeimos politikos priemonių galimas poveikis gimstamumui (vaikų priežiūros paslaugų plėtra). Magistro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2018 m.

ekonominio statuso, kuris perduodamas iš kartos į kartą. Skurdesnių Lietuvos šeimų vaikai aukštąjį išsilavinimą įgyja perpus rečiau nei jų bendraamžiai. Tik ketvirtadalis aštuntokų, gavusių nemokamą maitinimą ar kitą socialinę paramą, baigę mokyklą, įstojo studijuoti, o iš labiau pasiturinčių šeimų – kas antras. Be to, atotrūkis tarp skirtingų sluoksnių vaikų Lietuvoje, skirtingai nei kitose išsivysčiusiose šalyse, išryškėja jau žemesnėse klasėse ir vėliau vis didėja. Moksleiviai iš socialiai pažeidžiamų šeimų kur kas rečiau įgyja vidurinį išsilavinimą, laiko brandos egzaminus, o laikusieji juos išlaiko prasčiau¹⁴.

Skurdas, nedarbas, socialinių įgūdžių trūkumas, alkoholizmas, psichologinės problemos šeimose lemia aukštą socialinės rizikos šeimų skaičių Lietuvoje. Nuo 2005 m. socialinės rizikos šeimų sumažėjo 6 tūkstančiais, tačiau paskutiniųjų 5 metų laikotarpiu tendencija negerėja ir socialinės rizikos šeimų skaičius siekia apie 10 tūkst. (2013 m. – 10 235, 2014 m. – 9 930, 2015 m. – 9 757, 2016 m. – 9 676, 2017 m. – 9 786). Vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose skaičius šiek tiek mažėja (2013 m. siekia 20 664, 2017 – 18 415), tačiau jų dalis nuo bendro vaikų skaičiaus Lietuvoje nemažėja ir siekia 3,6 proc.

Lietuvoje vis dar **vyrauja patriarchalinės nuostatos, neadekvatus požiūris į lyčių vaidmenis**, kuris nebeatitinka socialinės ekonominės situacijos. Nepakankamai saugi aplinka šeimai, ekonominė situacija ir vyraujantis tradicinis, patriarchalinėmis nuostatomis paremtas šeimos modelis, požiūris į lyčių vaidmenis lemia **aukštą skyrybų skaičių** (2017 m. santuokų skaičius siekė 7,4 ,o ištuokų 2,9 1 tūkst. gyventojų) ir situaciją, kai vaikų susilaukiama mažai, gimstamumo lygis išlieka nepakankamas natūraliai gyventojų kaitai užtikrinti¹⁵.

Trumpa sveiko gyvenimo trukmė

Analizuojant gyvenimo trukmės rodiklį, pastebima teigiama tendencija – ilgėja Lietuvos gyventojų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė: 2010 m. ji siekė 73,2 metus, o 2017 m. – 75,7 metus¹⁶. Visgi, vidutinė gyvenimo trukmė lieka trumpiausia iš visų ES valstybių. Lietuvos piliečiai gyvena beveik šešeriais metais trumpiau už vidutinį statistinį europietį (ES rodiklis – 81 m.). Be to, Statistikos departamento 2017 m. duomenimis, vidutinė tikėtina vyrų gyvenimo trukmė (70,7 m.) išlieka beveik 10 metų trumpesnė nei vidutinė tikėtina moterų gyvenimo trukmė (79,4 m.) ir yra mažiausia ES.

Vidutinės sveiko gyvenimo trukmės (toliau – VSGT) rodiklio (kuris rodo, kiek likusių gyventi metų tam tikro amžiaus žmogus gali tikėtis praleisti/nugyventi be kasdieninės veiklos apribojimų) reikšmės taip pat reikšmingai atsiliko nuo ES vidurkio. Lietuvos vyrų VSGT 2016 m. siekė 56,2 m., o moterų – 59,4 m¹⁷. Palyginus su ES vidurkiu, Lietuvos moterų VSGT atsiliko 4,8 metais, o vyrų – 7,3 metais.

Gyvenimo trukmės rodiklio reikšmę lemia **sveikatos apsaugos priemonių trūkumai** (nepakankamas asmens sveikatos priemonių veiksmingumas ir efektyvumas ir prevencinių priemonių apimtis – plačiau aptariama šio vertinimo sveikatos apsaugos srities analizėje). Taip pat vidutinę gyvenimo trukmę mažina aukšti mirtingumo rodikliai. Bendrasis mirtingumo rodiklis per pastaruosius 10 metų išaugo nuo 13,2 (2005 m.) iki 14,2 (2017 m.). Ypač didelė problema Lietuvoje – išvengiamos mirtys ir **mirtingumas nuo išorinių priežasčių**, kadangi daug tokių mirčių galima išvengti ir dėl jų miršta jaunesni žmonės, ypatingai vyrai. Lietuvoje 2014 m. buvo didžiausia standartizuoto mirtingumo dėl išorinių mirties priežasčių reikšmė visoje ES (3 kartus viršijo ES šalių vidurkį)¹⁸.

¹⁴ MOSTA tyrimas

¹⁵ Prof. Vladislava Stankūnienė straipsnyje „Lietuvos demografinė krizė: kodėl jau praradome Vilnių ir Kauną ir kaip ši procesą suvaldyti?“, 2018 m. sausio 21 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-demografine-krize-kodel-jau-praradome-vilniu-ir-kauna-ir-kaip-si-procesa-suvaldyti-i-dalis-56-916306?copied>

¹⁶ Statistikos departamento duomenimis

¹⁷ Statistikos departamento duomenimis

¹⁸ Pasaulio sveikatos organizacijos duomenys iš ataskaitos „Lietuvos gyventojų sveikatos būklė Europos Sąjungos šalių kontekste“. Higienos instituto Sveikatos informacijos centras, Vilnius 2016 m. <http://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Informaciniai/Lietuva%20ES%20kontekste.pdf>

Visuomenės senėjimas

Dėl aptartų migracijos ir demografinių problemų mažėja gyventojų skaičius, taip pat kinta ir gyventojų amžiaus struktūra – **visuomenė senėja**¹⁹. Vyresnio amžiaus žmonės Lietuvoje susiduria su ekonominėmis ir socialinėmis problemomis. Remiantis statistikos departamento duomenimis, 2017 m. didžiausias skurdo rizikos lygis buvo 65 m. ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje. Vyresnio amžiaus žmonės taip pat susiduria su sveikatos, socialinių paslaugų prieinamumo problemomis²⁰. Pagal Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos Gyventojų padalinio kartu su Europos Komisijos Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties generaliniu direktoratu nustatytą 2015 m. aktyvaus senėjimo indeksą Lietuva tarp Europos Sąjungos valstybių narių užima tik 20 vietą (bendras senėjimo įvertis – 31,6 proc.).

Žmogiškųjų išteklių trūkumas

Neigiamos demografinės ir migracijos tendencijos kuria ekonomines ir kultūrinės problemas. Remiantis ekonominiu požiūriu, pagrindinė problema – žmogiškųjų išteklių, galinčių kurti šalies gerovę ir BVP, mažėjimas. Lietuvos ekonomikos augimo analizė rodo, kad žmogiškieji ištekliai tampa pagrindiniu šalies augimą ribojančiu veiksniu (angl. „*bottleneck*“). Demografinės politikos priemonės gali spręsti kiekybinę žmogiškojo kapitalo trūkumo problemą (supaprastinant – užtikrinti pakankamą žmonių skaičių, prisidėti prie jų amžiaus struktūros). Tačiau, siekiant ekonomikos augimo ir šalies konkurencingumo stiprinimo, svarbu turėti tinkamus ir įveiklintus žmogiškuosius išteklius, o tam būtinos kitų politikos sričių priemonės (švietimo, užimtumo, kultūros). Taikli ir lanksti migracijos politika gali prisidėti abiem aspektais.

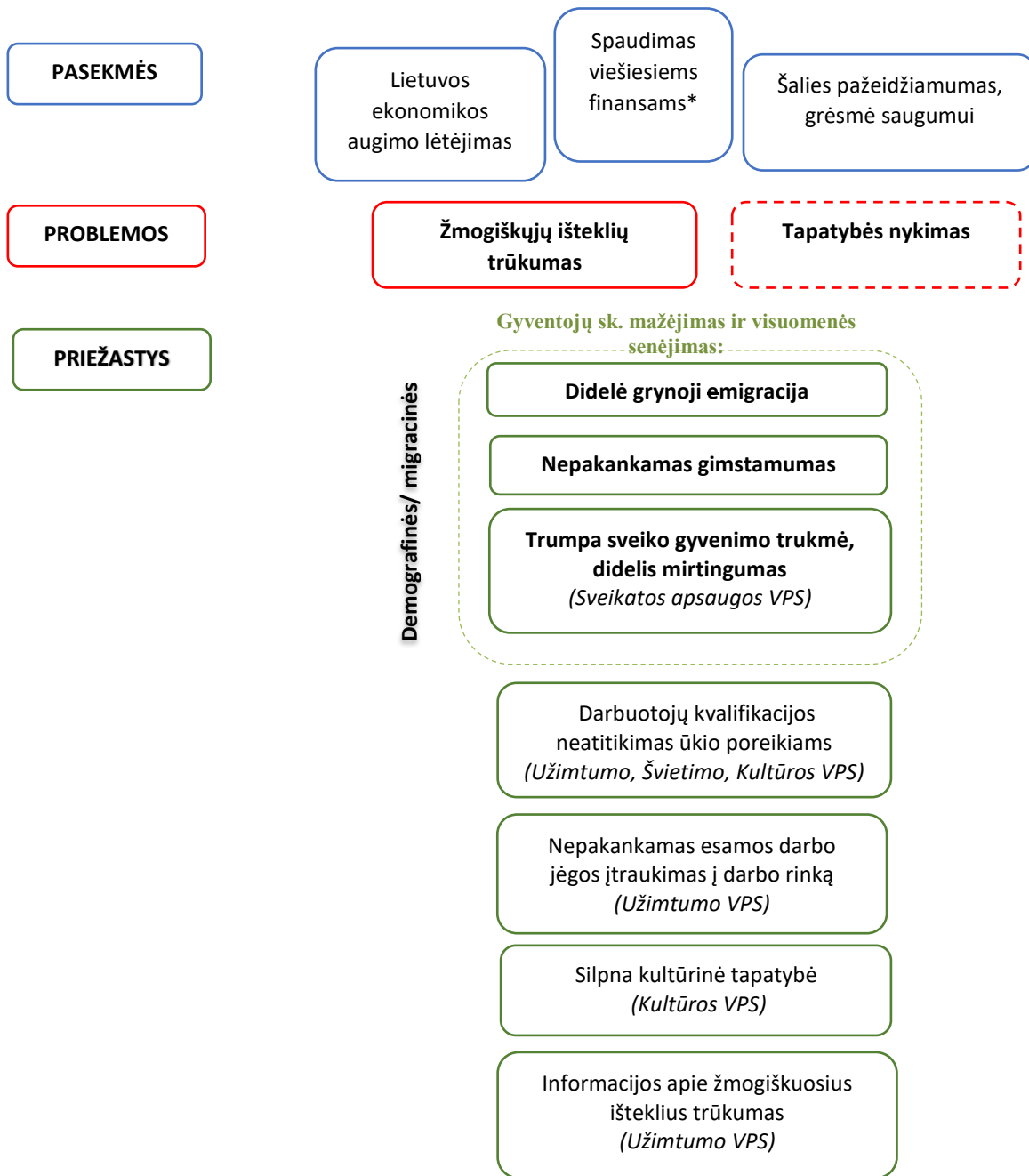
Pastebėtina, kad sprendžiant žmogiškųjų išteklių trūkumo problemą, svarbu įvertinti kultūrinius veiksnius, taip pat – **tapatybės išsaugojimo poreikį**. Šie aspektai tampa svarbūs kalbant apie problemos sprendimo tvarumą, t.y. ilgalaikę perspektyvą.

Apibendrintas žmogiškųjų išteklių trūkumo problemos priežasčių ir pasekmių medis pateikiamas 3 pav. paveiksle (*žmogiškųjų išteklių problemų medis taip pat taikomas ir Užimtumo ir socialinės įtraukties srities analizėje*). Situacijos analizės pagrindu identifikuoti neigiamas demografijos ir migracijos tendencijas įtakojantys veiksniai grafiškai vaizduojami 3 pav. paveiksle.

¹⁹ Remiantis Europos Komisijos 2018 m. Europos semestro ataskaita, išlaikomo amžiaus žmonių dalies koeficientas per kitus dvidešimt metų padvigubės

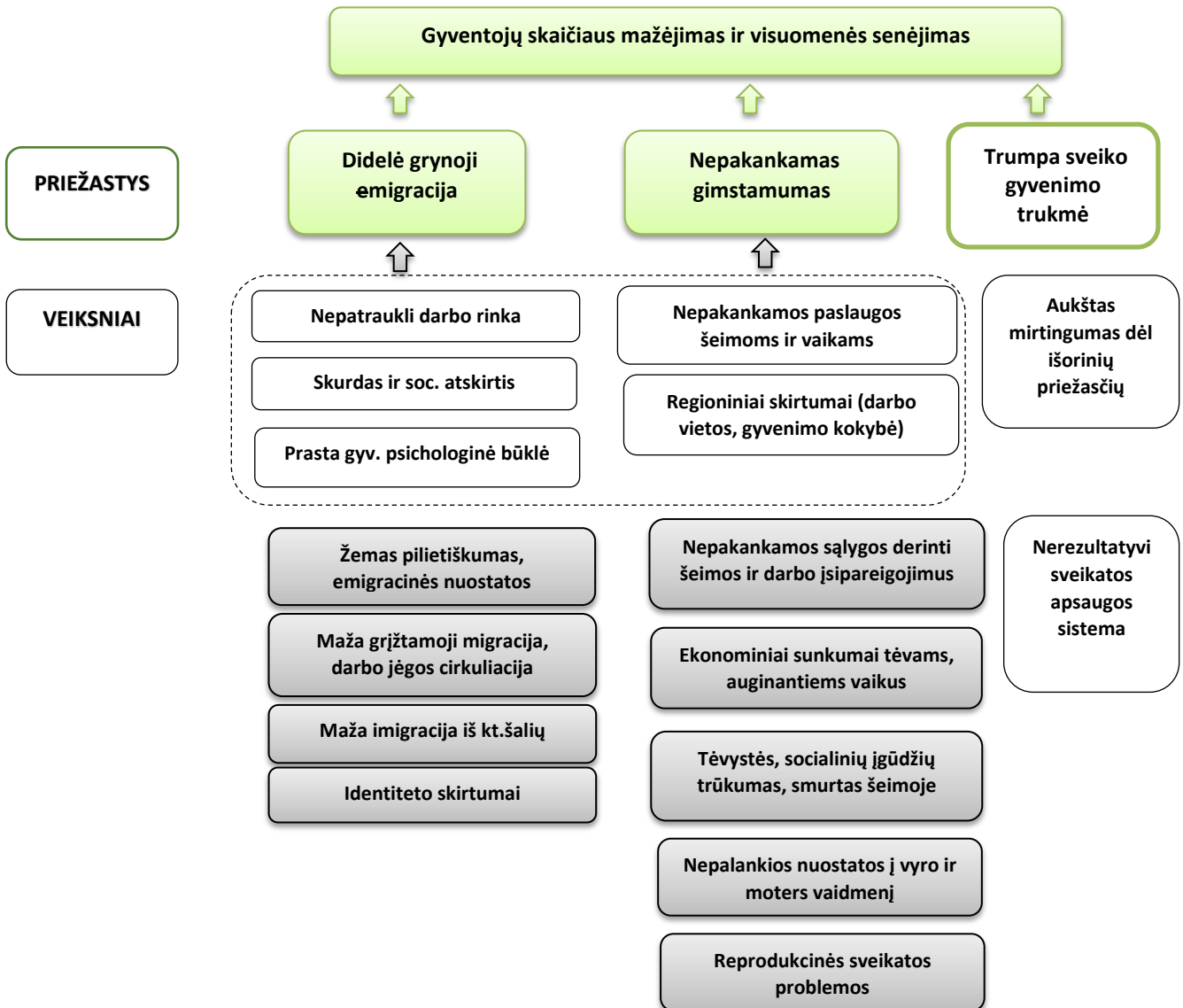
²⁰ Paslaugų neprieinamumas buvo nustatytas valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaitoje „Ar teikiamos socialinės paslaugos tenkina didėjančius senyvo amžiaus asmenų poreikius“, 2015 m. birželio 30 d. Nr. VA-P-10-9-10

3 pav. Demografijos ir migracijos srities problemų medis: žmogiškųjų išteklių trūkumas

* Spaudimas viešiesiems finansams suprantamas kaip finansinių valstybės išpareigojimų išmokų gavėjams didėjimas, mažėjant darbingo amžiaus mokesčių mokėtojų skaičiui.

4 pav. Demografijos ir migracijos tendencijas lemiantys veiksniai

1.3. TIKSLŲ TINKAMUMO IR TARPUSAVIO SUDERINAMUMO VERTINIMAS

Atitikimas dabartinėms problemoms

Analizuojant, ar dabartiniai valstybės tikslai yra tinkami išspręsti esamas ir prognozuojamas demografijos ir migracijos problemas po 2020 m., vertinama, ar dabartiniai tikslai yra nukreipti į demografijos ir migracijos problemų medyje (3 pav.) įvardintų problemų ir/ar problemų priežasčių sprendimą. Analizuojami ilgo ir vidutinio laikotarpio bendruose ir specialiuose strateginiuose dokumentuose²¹ numatyti tikslai ir uždaviniai. Įvertinimas pateikiamas 2 lentelė.lentelėje.

²¹ Strateginių dokumentų grupavimas į bendruosius ir specialiuosius šio vertinimo autorių naudojamas šio vertinimo tikslu. Bendriesiems priskiriami horizontalūs strateginiai dokumentai (apimantis visas ar daugelį viešosios politikos sričių), specialiesiems – konkrečios viešosios politikos srities strateginiai dokumentai.

2 lentelė. Valstybės tikslų atitikimas problemoms

	Problema: žmogiškųjų išteklių trūkumas			
	Priežastis: didelė grynoji emigracija	Priežastis: nepakankamas gimstamumas	Priežastis: visuomenės senėjimas	Priežastis: pabėgėlių krizė Europoje
<p>„Lietuva 2030“ Sumanios visuomenės srities, solidarios visuomenės kryptis numato:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Telkti pasaulyje išsibarsčiusią Lietuvos tautą, stiprinti pasaulio lietuvių ryšius su Lietuva; kryptingai formuoti ir įgyvendinti viešąją politiką imigracijos srityje - Stiprinti šeimos institutą, kuriant šeimai palankią aplinką - Puoselėti kartų solidarumą 	+/-	+	+/-	-
<p>XVII Vyriausybės programa</p> <ul style="list-style-type: none"> - Užsienio lietuvių ryšių su Lietuva stiprinimas - Talentų pritraukimo ir išlaikymo Lietuvoje sistemos sukūrimas - Užsienio lietuvių ir užsieniečių integravimas į Lietuvos švietimo sistemą - Šeimai palankios aplinkos kūrimas, apimantis ir vyresnio amžiaus žmonėms skirtų paslaugų teikimą - užimtumo skatinimas apimantis, vyresnio amžiaus asmenų įtraukimą į darbo rinką, savanorišką veiklą 	+/-	+	+	-
<p>Nacionalinio saugumo strategija: Įvardijama grėsmė: demografinė krizė – mažėjantis Lietuvos gyventojų skaičius dėl mažo gimstamumo, visuomenės senėjimo ir vis dar didelio emigracijos masto. Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skatinti grįžtamąją emigraciją, - užtikrinti valstybės ir užsienio lietuvių ryšį - įgyvendinti šeimai palankios aplinkos kūrimo priemones - remti ES migracijos ir prieglobsčio politiką, rūpinantis, kad regioninių konfliktų ir kitų veiksnių sukelta migracijos ir pabėgėlių krizė nepažeistų ES vienybės ir stabilumo 	+/-	+	-	+
<p>NPP:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stiprinti tapatybę, pilietiškumą, atsakomybę ir bendradarbiavimą (siekiant mažinti emigraciją) - Stiprinti Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės užsienio gyventojų tapatybę - Skatinti darbo jėgos paklausą kokybiškoms darbo vietoms (siekiant mažinti emigraciją) - Siekti vaiko ir šeimos gerovės - Įgyvendinti iniciatyvas, susijusias su aktyviu ir sveiku senėjimu, sudaryti sąlygas vyresnio amžiaus žmonėms išlikti darbo rinkoje 	+/-	+	+	-
Demografijos, migracijos ir integracijos 2018–2030 m. strategija	+	+	+	-

*Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimo paslaugos:
Demografija ir migracija*

- Užtikrinti valstybės poreikius atitinkantį migracijos srautų valdymą - Kurti šeimai palankią aplinką - Suteikti galimybių vyresnio amžiaus žmonėms integruotis į visuomenę				
Globalios Lietuvos kūrimo 2011–2019 m. programa: - Palaikyti ryšius su užsienyje gyvenančiais lietuviais	+/-	n	n	n
Sveiko senėjimo užtikrinimo Lietuvoje 2014–2023 m. veiksmų planas - gerinti vyresnio amžiaus žmonių sveikatą, daugiau dėmesio skiriant ligų profilaktikai, ankstyvajai ligų diagnostikai, sveikatos išsaugojimui ir stiprinimui, sveikatos atkūrimui; - gerinti kompleksinių sveikatos priežiūros paslaugų pagyvenusiems ir senyvo amžiaus žmonėms prieinamumą ir kokybę, plėtoti šias paslaugas	n	n	+	n
Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 m. programa - Skatinti vienodas moterų ir vyrų galimybes užimtumo ir darbo srityje	n	+	n	n

Pastabos:

+ atitinka

-neatitinka

+/- atitinka iš dalies

n – neaktualu/ nedetalizuota dokumente

Apibendrinant tikslų atitikimą dabartinei situacijai, galima teigti, kad žmogiškųjų išteklių trūkumo problema dabartiniuose valstybės strateginiuose dokumentuose, tokiuose kaip Lietuva 2030 ir Nacionalinė pažangos programa nėra akcentuojama ir nėra formuluojama aiškaus tikslo ją spręsti. Tuo tarpu Lietuvos ekonomikos augimo analizė rodo, kad žmogiškieji ištekliai tampa vienu iš pagrindinių šalies augimą ribojančių veiksnių. Demografinės politikos priemonės gali spręsti kiekybinę žmogiškojo kapitalo trūkumo problemą (t.y. užtikrinti pakankamą žmonių skaičių). Tačiau, siekiant ekonomikos augimo ir šalies konkurencingumo stiprinimo, svarbu turėti tinkamus ir įveiklintus žmogiškuosius išteklius, o tam būtinas įvairių viešosios politikos sričių (švietimo, užimtumo, kultūros) priemonių derinimas. Taikli ir lanksti migracijos politika gali prisidėti sprendžiant tiek kiekybės, tiek kokybės problemą.

Atskiros žmogiškųjų išteklių trūkumo priežastys – didelė emigracija, mažas gimstamumas ir visuomenės senėjimas – yra atliepiamos daugelyje dabartinių strateginių dokumentų, tačiau ne pilna apimtimi. **Dabartiniuose strateginiuose dokumentuose, įskaitant ir naująją demografijos ir migracijos strategiją žmogiškųjų išteklių problemai skiriama nepakankamai dėmesio.** Minimi imigracijos politikos valdymo tikslai taip pat nėra kreipiami į žmogiškųjų išteklių trūkumo problemos sprendimą. Dalinai ši problema atliepiama formuluojant tikslus talentų, aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimui, tačiau tai nėra pakankama. Demografijos ir migracijos strategijoje migracijos tikslai formuluojami trimis pagrindinėmis kryptimis (emigracijos mažinimo, grįžtamosios migracijos didinimo, įskaitant ir ryšių su išvažiavusiais palaikymą, bei imigracijos priemonių tikslingu panaudojimu) ir vertinami kaip atitinkantys aktualius poreikius. Demografinės politikos srityje numatytais tikslais siekiama kurti šeimai palankią aplinką bei integruoti vyresnio amžiaus žmones į visuomenę ir jie vertinami kaip tinkami ir prisidedantys prie žmogiškųjų išteklių trūkumo problemos sprendimo.

Tarpusavio suderinamumas

Strategija „Lietuva 2030“ ir Nacionalinė saugumo strategija numato aukščiausio lygmens, bendruosius tikslus demografijos ir migracijos problemų sprendimui.

Bendrieji tikslai detalizuoti vidutinio laikotarpio bendruosiuose strateginiuose dokumentuose – NPP ir Vyriausybės programos įgyvendinimo plane. Tačiau **šiuose dokumentuose demografijos ir migracijos srities problemos nėra sprendžiamos kompleksiskai**, t.y. tikslai ir uždaviniai yra „išbarstyti“ po kitų sričių prioritetais ir nėra įvardinta aiški tikslų ir uždavinių loginė struktūra/intervencijų logika. Vyriausybės programoje uždaviniai formuluojami gana konkrečiai ir, lyginant su NPP uždaviniais, jų yra daugiau ir jie yra detalesni.

Demografijos, migracijos ir integracijos 2018–2030 m. strategija atkartoja, apjungia ir užpildo kitų vidutinio laikotarpio strateginių dokumentų tikslų ir uždavinių šioje srityje spragas ir pateikia bendrą tikslų ir uždavinių šioje srityje sistemą, nurodo tikslų ir uždavinių tarpusavio logines sąsajas.

Atitikimas tarptautiniams susitarimams ir rekomendacijoms

Strateginiai tikslai atitinka ir prisideda prie šių pagrindinių tarptautinių dokumentų ir tikslų įgyvendinimo demografijos ir migracijos srityje:

- **Jungtinių tautų rezoliucijos dėl Darnaus vystymosi darbotvarkės** (17 darnaus vystymosi tikslų, toliau – DVT). Išskirtini 5 DVT, prie kurių tiesiogiai prisideda įvardinti strateginiai dokumentai: 3 tikslas. Užtikrinti sveiką gyvenseną ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę; 4 tikslas. Užtikrinti visa apimančią ir lygiavertę kokybišką švietimą ir skatinti visą gyvenimą trunkančią mokymąsi; 5 tikslas. Pasiiekti lyčių lygybę ir moterų bei mergaičių įgalinimą; 8 tikslas. Skatinti tvarų, darnų ekonominį augimą ir veiksmingą įdarbinimą; 10 tikslas. Mažinti nelygybę tarp šalių ir pačiose šalyse. Paminėtina, kad dabartiniuose strateginiuose dokumentuose neskiriama arba labai mažai dėmesio skiriama imigrantų integracijai Lietuvoje.
- **„Europa 2020“** pažangaus, tvaraus, integracinio augimo prioritetų,

- **2017 m. Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos Lisabonos konferencijoje** gyventojų senėjimo tema priimtoje deklaracijoje pateiktų politikos tikslų pripažinti vyresnio amžiaus asmenų potencialą, skatinti ilgesnį jų išlikimą darbo rinkoje ir gebėjimą dirbti, užtikrinti orų senėjimą.
- **Europos socialinių teisių ramstyje** numatytų principų ir teisių dėl lygių galimybių, sąžiningų darbo sąlygų, tinkamos ir stabilios ateityje socialinės apsaugos. Remiantis stebėsenai skirtų rodiklių suvestine, matyti, kad vyrų ir moterų užimtumo skirtumas mažėja. Pastaruoju metu padėtis Lietuvos darbo rinkoje pagerėjo, tiek moterų, tiek vyrų užimtumo lygis pakilo.

Tarptautinių organizacijų ataskaitose (EPBO, EK, TVF) akcentuojami demografiniai iššūkiai potencialiam ekonomikos augimui, kurie nėra pakankamai atspindėti Lietuvos strateginiuose dokumentuose. Visos trys organizacijos pateikia konkrečias rekomendacijas dėl migracijos, šeimos politikos bei vyresnio amžiaus žmonių integracijos priemonių. 2018 m. Europos Komisijos rekomendacijos apima siūlymą spręsti pensijų adekvatumo problemą, atsižvelgiant į nepalankias demografines tendencijas gerinti visą gyvenimą trunkančio mokymosi kokybę, efektyvumą bei atitiktį darbo rinkos poreikiams. Europos Komisijos ataskaitoje teigiama, kad trumpuoju laikotarpiu kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą galėtų padėti sumažinti ir grįžtamoji migracija bei kvalifikuotų trečiųjų šalių piliečių imigracija. 2018 m. TVF ataskaitoje²², siekiant spręsti žmogiškųjų išteklių problemą, rekomenduojama didinti pensijinių amžių ir reformuoti imigracijos politiką, siekiant spręsti vyresnio amžiaus žmonių skurdo problemą vykdyti pensijų reformą užtikrinant pensijų dydžio adekvatumą ir sistemos finansinį tvarumą. 2018 m. EBPO ataskaitoje²³ pateikiamos rekomendacijos apima šiuos pasiūlymus: dėl vyresnio amžiaus žmonių apsaugos ir integracijos – reformuoti pensijų sistemą ir skatinti vyresnio amžiaus žmones dalyvauti mokymėsi visą gyvenimą; dėl šeimos politikos – plėsti ir gerinti vaikų priežiūros paslaugų kokybę, dėl emigracijos – mažinti imigracijos politikos apribojimus ir stiprinant ryšius su emigravusiais.

1.4. SIŪLOMI TIKSLAI IR UŽDAVINIAI LAIKOTARPIUI PO 2020 M.

Atlikę valstybės tikslų, kurie numatyti valstybės ilgo ir vidutinio laikotarpio bendruose ir specialiuose strateginiuose dokumentuose, valstybės iššūkiams analizę, siūlome formuluoti **naują bendrąjį tikslą** – žmogiškųjų išteklių plėtra. Šis tikslas nėra aiškiai identifikuotas dabartiniuose strateginiuose dokumentuose. Prie jo prisidėtų skirtingų VPS (demografijos ir migracijos, užimtumo ir socialinės įtraukties, švietimo, kultūros) tikslai ir uždaviniai.

Demografijos ir migracijos VPS siūlome formuluoti šį tikslą ir prie jo prisidedančius uždavinius:

Tikslas – didinti gyventojų skaičių ir stabdyti visuomenės senėjimą (formuluojama remiantis pagrindiniu Demografijos ir migracijos strategijos tikslu „Užtikrinti teigiamą gyventojų skaičiaus pokytį ir proporcingą gyventojų amžiaus struktūrą“).

Uždaviniai:

1. Didinti gimstamumą, kuriant šeimai palankią aplinką (tikslas/ uždavinys „Kurti šeimai palankią aplinką“ numatytas daugelyje strateginių dokumentų, tačiau formuluojant naują uždavinį siūloma akcentuoti siekį didinti gimstamumą);
2. Stiprinti migracijos valdymo ir atvykusiųjų integracijos priemones (formuluojama remiantis Demografijos ir migracijos strategijos 2 tikslu „Užtikrinti valstybės poreikius atitinkantį migracijos srautų valdymą“);
3. Didinti ekonominę, socialinę ir psichologinę gyventojų ir šeimų gerovę kaip prielaidą demografijos problemoms spręsti (formuluojama apjungiant Demografijos ir migracijos

²² IMF Country Report No. 18/185, June 2018.

²³ OECD. (2018). Economic Surveys: Lithuania, March.

- strategijos 2 tikslo tris uždavinius (2.2. – 2.4) ir išplečiant šio uždavinio taikymą – apimant ne tik migracijos valdymo, bet ir šeimos aplinkos gerinimo tikslus);
4. Užtikrinti vyresnio amžiaus žmonių gerovę ir įtrauktį (formuluojama remiantis Demografijos ir migracijos strategijos 3 tikslu „Suteikti galimybių vyresnio amžiaus asmenims integruotis į visuomenę“).

Siūlomų demografijos ir migracijos VPS tikslų ir uždavinių sąsajos su identifikuotomis problemomis, jų priežastimis pateikiamos 3 lentelė. lentelėje.

3 lentelė. Tikslų ir uždavinių sąsajos su problemomis ir jų priežastimis

Siūlomas tikslas/ uždavinys	Problema/ priežastis
Stabdyti gyventojų skaičiaus mažėjimą ir visuomenės senėjimą (bendrasis tikslas – Žmogiškųjų išteklių plėtra)	Gyventojų sk. mažėjimas ir visuomenės senėjimas (Žmogiškųjų išteklių trūkumas)
1. Didinti gimstamumą, kuriant šeimai palankią aplinką	Nepakankamas gimstamumas
2. Stiprinti migracijos valdymo ir atvykusiųjų integracijos priemones	Didelė grynoji emigracija (didelė emigracija ir santykinai maža imigracija) Pabėgėlių krizė
3. Didinti ekonominę, socialinę ir psichologinę gyventojų ir šeimų gerovę kaip prielaidą demografijos problemoms spręsti	Nepakankamas gimstamumas Didelė grynoji emigracija
4. Užtikrinti vyresnio amžiaus žmonių gerovę ir įtrauktį	Visuomenės senėjimas

2. FINANSAVIMO MASTO ANALIZĖ

Šiame skyriuje pateikiama analizė pagal šį vertinimo klausimą:

TS 9.1.3. Kokios valstybės intervencijos į šias viešosios politikos sritis yra vykdomos, siekiant jose numatytų tikslų (nustatyti mastą):

TS 9.1.3.2. finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius (ES struktūrinių fondų investicijos, kita finansinė parama, valstybės ir savivaldybių biudžetai) ir pagal formas (subsidijs, finansinės priemonės ir kt.)?

Valstybės funkcijų klasifikacijoje nėra išskiriama tiesiogiai demografijos ir migracijos VPS atitinkanti išlaidų kategorija. Atsižvelgiant į šiuos apribojimus, finansavimo masto analizė atliekama remiantis keliomis priemonėmis ir informacijos šaltiniais.

Pirma, pateikiama Finansų ministerijos Valstybės biudžeto apskaitos ir mokėjimų sistemos (toliau – VBAMS) duomenų pagrindu atlikta analizė, apimanti demografijos ir migracijos strategijoje šiai sričiai priskirtas išlaidų kategorijas:

- 10.02. Senatvė;
- 10.04. Šeima ir vaikai;
- 10.06. Būstas;
- 10.07. Kiti jokiai grupei nepriskirti socialiai pažeidžiami asmenys (*komentaras: šiai kategorijai priskiriamos imigrantų integracijai skiriamos lėšos*);
- 09.01.01. Ikimokyklinis ugdymas (IP).

Antra, atliekama Globalios Lietuvos kūrimo 2011–2019 m. programos įgyvendinimui skiriamo finansavimo analizė. Daroma prielaida, kad ši programa atspindi didžiąją dalį migracijos sričiai skiriamo finansavimo.

Trečia, pristatomas Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstituciniame veiklos plane numatytų asignavimų mastas, parodantis demografijos ir migracijos VPS artimiausiu metu suplanuotą finansavimą.

Atkreipiame dėmesį, kad analizėje nagrinėjami du finansavimo laikotarpiai: 2007–2013 m. ir 2014–2020 m., su šiais apribojimais: remiantis VBAMS duomenimis tik nuo 2011 m. viešosios išlaidos yra klasifikuojamos į ES ir kitas paramos lėšas bei valstybės biudžeto lėšas.

Finansavimas remiantis VBAMS duomenimis

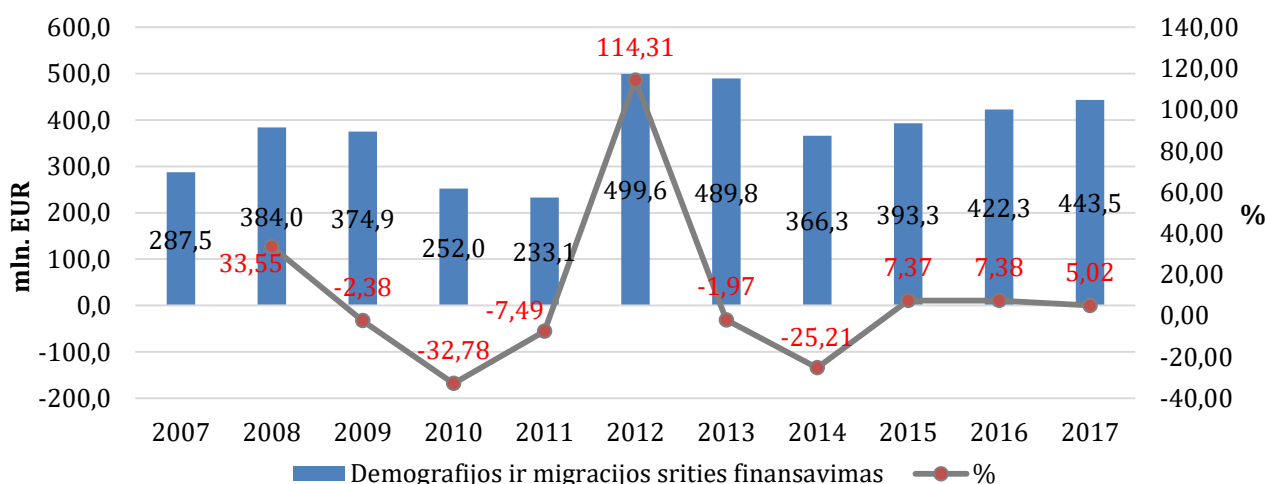
Žemiau esančiuose paveiksluose remiantis VBAMS informacija nurodyta viešųjų išlaidų demografijai ir migracijai struktūra 2014–2017 m. bei bendrų išlaidų šiai VPS dinamika 2007–2017 m. laikotarpiu.

4 lentelė. Lietuvos viešosios išlaidos demografijai ir migracijai, 2014–2017 m.

Viešųjų išlaidų finansavimo šaltiniai	2014		2015		2016		2017	
	mln. Eur	%	mln. Eur	%	mln. Eur	%	mln. Eur	%
Valstybės biudžetas	335,6	91,62	360,4	91,64	407,8	96,57	416,7	93,96
ES lėšos	30,7	8,38	32,9	8,36	14,5	3,43	26,8	6,04
Kitos tarptautinės lėšos	n. d.	-	n. d.	-	n. d.	-	n. d.	-
Savivaldybių lėšos	n. d.	-	n. d.	-	n. d.	-	n. d.	-
Iš viso	366,30	100,00	393,30	100,00	422,30	100,00	443,50	100,00

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Finansų ministerijos informaciją apie viešąsias išlaidas, VBAMS duomenis

5 pav. Demografijos ir migracijos srities finansavimas (mln. Eur) ir jo pokytis (proc.) 2007–2017 m.

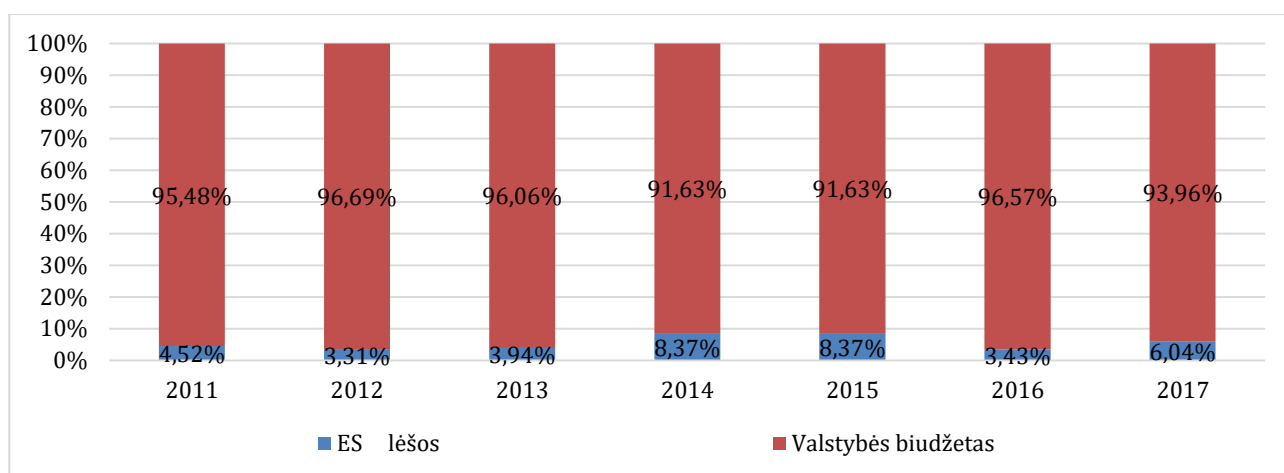
Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

Per visą 2007–2017 m. laikotarpį demografijos ir migracijos sričiai skirta 4 146,2 mln. Eur. Nuo 2007 m. iki 2017 m. finansavimas demografijos ir migracijos sričiai padidėjo nuo 287,5 mln. Eur iki 443,5 mln. Eur. arba 54,17 proc.:

- 2007–2013 m. laikotarpiu su demografija ir migracija susijusioms valstybės funkcijoms finansuoti buvo skirta 2 520,9 mln. Eur. Nuo 2007 m. iki 2013 m. finansavimas šiai sričiai padidėjo nuo 287,5 mln. Eur. iki 489,8 mln. Eur. arba 70,36 proc.
- 2014–2017 m. demografijos ir migracijos sričiai skirta 1 625,4 mln. Eur. Per šį laikotarpį demografijos ir migracijos sričiai skirtas finansavimas išaugo 21,08 proc.

2011–2017 m. laikotarpiu demografijos ir migracijos sritis daugiausia finansuota valstybės biudžeto lėšomis. Per šį laikotarpį ES ir kitos tarptautinės paramos lėšos sudarė tik mažą procentą viso demografijos ir migracijos sričiai skirto finansavimo.

6 pav. Demografijos ir migracijos srities finansavimo struktūra pagal finansavimo šaltinius 2011 – 2017 m., proc.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

Svarbią dalį ES ir kitos tarptautinės paramos lėšų dalį sudaro finansavimas iš Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo. Remiantis Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo (toliau – PMIF) 2014–

2020 metų nacionalinės programos veiksmų ir ypatingų atvejų įgyvendinimo plano duomenimis²⁴, trims konkrečioms tikslams, susijusiems su bendrosios Europos prieglobsčio sistemos plėtra, trečiųjų šalių piliečių integracija ir teisėta migracija bei trečiųjų šalių piliečių grąžinimu, įgyvendinti iki 2019 m. suplanuota skirti 12 mln. Eur lėšų, iš kurių 9 mln. Eur skiriama iš PMIF ir 3 mln. Eur. iš valstybės biudžeto. Papildomai PMIF yra numatyti beveik 7 mln. Eur. ypatingiems užsieniečių perkėlimo į Lietuvos Respublikos teritoriją atvejams (žr. 5 lentelė.lentelė).

5 lentelė. Finansavimas iš Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo

Tikslai	PMIF lėšos	Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos	Iš viso
1 konkretus tikslas: bendroji Europos prieglobsčio sistema	2 881 902	960 633	3 842 535
2 konkretus tikslas: trečiųjų šalių piliečių integracija ir teisėta migracija	3 799 955,25	1 266 651,75	5 066 607
3 konkretus tikslas: trečiųjų šalių piliečių grąžinimas	2 410 048	803 349	3 213 397
Iš viso 1–3 konkrečioms tikslams	9 091 905,25	3 030 633,75	12 122 539
Ypatingi atvejai: užsieniečių perkėlimas į Lietuvos Respublikos teritoriją	6 886 000	0	6 886 000

Šaltinis: sudaryta autorių

Globalios Lietuvos kūrimo 2011–2019 m. programos finansavimas

Programa „Globali Lietuva“ buvo pradėta įgyvendinti 2012 m. Remiantis programos įgyvendinimo tarpinstitucinių veiklos planų duomenimis, iš viso per 7 metus (2012–2018 m.) programos įgyvendinimui skirtas 25 mln. Eur finansavimas. Kiekvienais metais programos veikloms skiriamas panašus finansavimas, vidutiniškai 3 560 tūkst. Eur metams (žr. 6 lentelė.lentelė), o 2019 m. programos veikloms planuojama skirti 3 371 tūkst. Eur.

6 lentelė. Finansavimas pagal programą „Globali Lietuva“

Metai	Finansavimas tūkst. Eur
2012	2 664
2013	4 690
2014	3 677
2015	3 717
2016	3 352
2017	3 629
2018	3 381
2019	3 371

Šaltinis: sudaryta autorių

²⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. rugpjūčio 1 d. įsakymu Nr. A1-401 patvirtintas Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo 2014 – 2020 metų nacionalinės programos veiksmų ir ypatingų atvejų įgyvendinimo planas.

Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos finansavimas

Pagal Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinės veiklos planą²⁵ 2019 m. 3 strategijos tikslams pasiekti numatytas 396 mln. Eur finansavimas (iš jų beveik 7 mln. iš ES SF). Daugiausia lėšų – 98 proc. – suplanuota skirti pirmajam tikslui, kuriuo siekiama sukurti šeimai palankią aplinką. Iš 7 lentelė. lentelėje pateiktų duomenų galima matyti, kad kiekvienais metais strategijos įgyvendinimui skiriamas vis didesnis finansavimas, o bendra programos įgyvendinimui skirta suma siekia beveik 1,7 mlrd. Eur. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad didžioji dalis Strategijos priemonėms skirto finansavimo jau buvo suplanuota ankstesniuose dokumentuose, o Strategija šiuos šaltinius ir priemones, didžiąja dalimi, tiesiog apjungia į vieną dokumentą (naujo finansavimo, iš esmės, nebuvo skirta).

7 lentelė. Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018 – 2030 metų strategijai skiriamas finansavimas

Tikslas	Skirtas finansavimas, tūkst. Eur		
	2019	2020	2021
1 tikslas: kurti šeimai palankią aplinką	388 315	544 718	708 341
2 tikslas: užtikrinti valstybės poreikius atitinkantį migracijos srautų valdymą	292	919	884
3 tikslas: suteikti galimybių vyresnio amžiaus asmenims integruotis į visuomenę	7 763	8 963	9 063
Iš viso	396 370	554 600	718 288

Šaltinis: sudaryta autorių

Remiantis VBAMS ir Lietuvos Statistikos departamento pateiktais duomenimis, 2014 m. demografijos ir migracijos srities finansavimas sudarė 1,01 proc., o 2015 m. – 1,04 proc. BVP. 2016 m. ir 2017 m. demografijos ir migracijos srities finansavimas sudarė atitinkamai 1,08 proc. ir 1,04 proc. BVP.

8 lentelė. Demografijos ir migracijos srities viešųjų išlaidų dalis nuo BVP (2014 – 2017 m.)

	2014	2015	2016	2017
Viešosios išlaidos demografijos ir migracijos sričiai (mlrd. Eur)	0,37	0,39	0,42	0,44
BVP (mlrd. Eur)	36,568	37,434	38,849	42,191
% nuo BVP	1,01	1,04	1,08	1,04

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis VBAMS ir Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Žemiau pateiktose lentelėse nurodoma demografijos ir migracijos sričiai skirtų ES SF lėšų dalis nuo valstybės biudžeto lėšų²⁶, skirtų šiai sričiai 2011–2013 m. ir 2014–2017 m. Matoma, kad 2011–2017 m. ES SF lėšos vidutiniškai sudarė 5proc. per metus.

²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 1216 patvirtintas Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinės veiklos planas.

²⁶ Skaičiuojant ES SF lėšų dalį nuo valstybės biudžeto, valstybės biudžetas suprantamas plačiąja prasme, t. y. kaip valstybės biudžeto, ES ir kitos tarptautinės paramos lėšos

9 lentelė. ES SF lėšų dalis nuo valstybės biudžeto lėšų, skirtų demografijos ir migracijos sričiai, mln. Eur (2011 – 2013 m.)

	2011	2012	2013
ES lėšos	10,54	16,54	19,30
Valstybės biudžeto lėšos	233,10	499,60	489,80
% nuo valstybės biudžeto	4,52	3,31	3,94

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis ir Finansų ministerijos pateiktus duomenis apie savivaldybių biudžetų lėšas analizuojamai sričiai

10 lentelė. ES SF lėšų dalis nuo valstybės biudžeto lėšų, skirtų demografijos ir migracijos sričiai, mln. Eur (2014 – 2017 m.)

	2014	2015	2016	2017
ES lėšos	30,70	32,90	14,50	26,80
Valstybės biudžeto lėšos	366,30	393,30	422,30	443,50
% nuo valstybės biudžeto	8,38	8,37	3,43	6,04

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis ir Finansų ministerijos pateiktus duomenis apie savivaldybių biudžetų lėšas analizuojamai sričiai

3. INTERVENCIJŲ VERTINIMAS

Šiame skyriuje pateikiamas valstybės intervencijų (toliau – intervencijų) turinio vertinimas. Analizuojami trys intervencijų rinkiniai pagal nustatytus tris Užimtumo ir socialinės įtraukties VPS tikslus: (1) pristatomas dabar vykdomų intervencijų rinkinys ir nurodomi intervencijų tipai; (2) pateikiamas šių intervencijų rinkinių įvertinimas ir pasiūlymai dėl jų optimizavimo; (3) nustatomas ES investicijų prisidėjimas intervencijų rinkinyje, ir (4) įvertinamas ES SF investicijų indėlis siekiant tikslų bei pateikiamos rekomendacijos dėl geresnio investavimo 2021–2027 m. laikotarpiu. Konkretūs analizuojami TS klausimai nurodomi prie atskirų poskyrių.

3.1. VYKDOMŲ INTERVENCIJŲ RINKINIO VERTINIMAS

3.1.1. Intervencijų struktūra

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šį vertinimo klausimą:

TS 9.1.3. Kokios valstybės intervencijos į šias viešosios politikos sritis yra vykdomos, siekiant jose numatytų tikslų (nustatyti struktūrą):
TS 9.1.3.1 pagal intervencijos tipą (reguliavimas, finansavimas, gamyba, pajamų palaikymas)

Žemiau lentelėje pateikiamas dabar vykdomų bei Demografijos ir migracijos strategijos įgyvendinimo veiklos plane²⁷ numatytų intervencijų rinkinys pagal siūlomus uždavinius ir nustatomas intervencijų tipas.

11 lentelė. Intervencijų rinkinys

Intervencija	Tipas*
1 uždavinys: Didinti gimstamumą, kuriant šeimai palankią aplinką	
Darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimas: <ul style="list-style-type: none">- Vaikų priežiūros atostogos, vaiko priežiūros išmokos;- Vaikų priežiūros, ugdymo paslaugos;- Lanksčios užimtumo formos (nuotolinis darbas, darbas ne visą darbo dieną ir kt.).	Reguliavimas/pajamų palaikymas Paslaugų teikimas/ finansavimas (ES SF) Reguliavimas
Finansinė parama: <ul style="list-style-type: none">- Tiesioginė finansinė parama (vaiko pinigai²⁸, išmokos gimus vaikui);- Netiesioginė finansinė parama (nuolaidos vaikų prekėms ar paslaugoms, kompensacijos už moksleivių maitinimą, mokyklines prekes, parama būstui).	Pajamų palaikymas
Socialinės ir kt. viešosios paslaugos šeimoms: <ul style="list-style-type: none">- Kompleksinės, pozityviosios tėvystės ugdymo paslaugos;- Kt. socialinės paslaugos (vaikų maitinimas, globa ir kt.);- Švietimo, sveikatos, kultūros paslaugos;- Privalomų teikti socialinių paslaugų nustatymas;	Paslaugų teikimas/ finansavimas (ES SF) Paslaugų teikimas/ finansavimas (ES SF) Paslaugų teikimas/ finansavimas (ES SF) Reguliavimas

²⁷ Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinis veiklos planas

²⁸ Tai yra absoliučiai svarbiausia priemonė finansine prasme – jai numatyta 85 procentai visų strategijai skirtų įgyvendinti lėšų – 337 791 tūkst. Eur iš 396 070.

- Bazinio paslaugų šeimai paketo rinkinio nustatymas.	Reguliavimas
Lyčių lygybės užtikrinimas:	
- Lygių galimybių įtvirtinimas ir diskriminacijos draudimas;	Reguliavimas
- Lyčių lygybės skatinimas – situacijos vertinimas, nuostatų keitimas.	Finansavimas (ES SF)
2 uždavinys: Stiprinti migracijos valdymo ir atvykusių integracijos priemonės	
Grįžtamosios migracijos skatinimas:	
- Lietuvos įvaizdžio formavimas;	Finansavimas (komunikacija)
- Aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimas;	Finansavimas
- Informavimo paslaugos: „vieno langelio“ centras, informavimas savivaldybėse, informavimas užsienio šalyse;	Finansavimas
- Įdarbinimo priemonės: nuotolinės darbo paieškos priemonės, finansinės paskatos darbdaviams, Užimtumo tarnybos veikla.	Finansavimas
Imigracijos iš užsienio šalių skatinimas:	Reguliavimas
- Migracijos procedūrų supaprastinimas.	
Sugrįžusių ir atvykusiųjų (imigrantų, pabėgėlių) integracija:	Paslaugų teikimas/ finansavimas
- Konsultavimo paslaugos;	
- Bendruomenių iniciatyvos;	
- Psichologinė pagalba;	
- Lietuvių kalbos kursai, informacijos užsienio kalba pateikimas;	
- Pagalba, integracijos priemonės grįžusių emigrantų/ imigrantų vaikams mokyklose (ES SF finansavimas).	
Lietuvos gyventojų susietumo su šalimi stiprinimas	Finansavimas
Užsienyje gyvenančių susietumo su šalimi stiprinimas (diasporos politika)	Finansavimas
Migracijos politikos koordinavimas	Reguliavimas
3 uždavinys: Didinti ekonominę, socialinę ir psichologinę gyventojų ir šeimų gerovę kaip prielaidą demografijos problemoms spręsti	
Gyvenamosios aplinkos gerinimas	Finansavimas
Švietimo, kultūros, sveikatos, susisiekiama paslaugos/ bazinių paslaugų šeimai paketas	Paslaugų teikimas/ finansavimas
Jaunimo užimtumo galimybių didinimas: savanoriška veikla, stažuotės, paskatos darbdaviams įdarbinant jaunimą	Reguliavimas/ finansavimas
Gyventojų dalyvavimo valstybės valdyme, bendruomenių veikloje skatinimas	Reguliavimas/ finansavimas
Psichologinės paslaugos, savižudybių prevencija	Paslaugų teikimas/finansavimas
4 uždavinys: Užtikrinti vyresnio amžiaus žmonių gerovę ir įtrauktį	
Dalyvavimo socialiniame, visuomeniniame gyvenime didinimas:	
- Trečiojo amžiaus universitetai;	Paslaugų teikimas/ finansavimas
- Vyresnio amžiaus žmonių NVO veikla;	Finansavimas
- Savanoriškos veiklos skatinimas;	Finansavimas
- Lengvatos transportui;	Reguliavimas/ pajamų palaikymas
- Viešosios infrastruktūros pritaikymas;	Finansavimas
- Įtraukimas į sprendimų priėmimą.	Reguliavimas
Dalyvavimo darbo rinkoje didinimas:	
- ADRP;	Finansavimas
- Verslumo skatinimas;	Finansavimas
- Paskatos, mokestinės lengvatos darbdaviams.	Reguliavimas/ pajamų palaikymas
Finansinio, socialinio saugumo, sveikatos priežiūros ir pagalbos užtikrinimas:	
- Pensijų didinimas;	Pajamų palaikymas
- Vaistų kompensavimas;;	Pajamų palaikymas
- Socialinės paslaugos (slauga, globa, integrali pagalba, kt.);	Paslaugų teikimas/ finansavimas (ES SF)/ reguliavimas
- Sveikatos paslaugos;	Paslaugų teikimas/ finansavimas
- Slaugos/ globos draudimas.	Reguliavimas
Kartų ryšių stiprinimas ir panaudojimas:	
- Bendros veiklos projektai.	Finansavimas

*Finansavimo intervencijų atveju papildomai nurodoma, kurios ir jų yra finansuojamos ES SF lėšomis

Gimstamumo didinimo intervencijos, remiantis siauruoju suvokimu, apsiriboja konkrečia parama ir intervencijomis šeimoms, auginančioms vaikus. Jos apima priemones, skirtas darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimui (vaikų priežiūros atostogų laikotarpio reguliavimą bei pajamų palaikymą šio laikotarpio metu, vaikų priežiūros paslaugų teikimą, užimtumo formų reguliavimą), tiesioginę ir netiesioginę finansinę paramą (pajamų palaikymą), skirtą vaiko ekonominių išlaidų kompensavimui, bei papildomas paslaugas šeimoms ar tėvams. Remiantis plačiuoju suvokimu, šeimos politika apima šeimos gerovę didinančių priemonių gyvenamosios aplinkos, susisiekimo, aplinkosaugos, švietimo, kultūros, vartojimo ir kitose susijusiose srityse – šios priemonės priskiriamos **3 uždaviniui**.

Grynosios emigracijos mažinimui skirtos intervencijos apima dvejopo pobūdžio priemones. Pirmojo tipo priemonės skirtos migracijos srautų valdymui, aptarnavimui ir atvykusiųjų integracijai. Grįžtamosios migracijos valdymo priemonės paremtos informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimu, imigracijos iš trečiųjų šalių – reguliavimu, diasporos politikos – komunikacinių priemonių įgyvendinimu, grįžusiųjų integracijos – paslaugų teikimu. Antrojo tipo priemonės skirtos gerovės Lietuvoje kūrimui, ir jos priskiriamos **3 uždaviniui**.

Vyresnio amžiaus žmonių gerovei ir integracijai skirtos priemonės apima pajamų palaikymo, sveikatos ir socialinių paslaugų teikimo bei iniciatyvų, paskatų, skirtų didinti vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą darbo rinkoje ir visuomeniniame gyvenime, finansavimą.

3.1.2. Intervencijų rinkinio vertinimas ir pasiūlymai dėl jo optimizavimo

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šiuos vertinimo klausimus:

TS 9.1.4. Ar valstybės intervencijos į viešosios politikos sritis yra tinkamos Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių tikslams pasiekti? Paaiškinti, kaip ir kodėl, nagrinėjant intervencijų logiką.

TS 9.1.5. Ar valstybės intervencijos nagrinėjant kiekvieną Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintą viešosios politikos sritį (pagal tipą, o finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius ir formas) yra pakankamos viešųjų politikų tikslams pasiekti? Kodėl? Kurios intervencijos yra perteklinės? Kokių intervencijų trūksta?

TS 9.1.6. Ar valstybės intervencijos nagrinėjant kiekvieną Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintą viešosios politikos sritį (pagal tipą, o finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius ir formas) suderintos tarpusavyje? Kaip ir kodėl? Pateikti gerosios ir blogosios praktikos pavyzdžių, kaip reguliacinės intervencijos papildo finansines intervencijas ir prisideda arba trukdo siekti viešosios politikos tikslų? Kurios dubliuojasi?

TS 9.1.7. Nustatyti valstybės intervencijų efektyvumą siekiant viešosios politikos sritims nustatytų tikslų. Kurios intervencijos pagal tipą, o finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius ir formas duoda didžiausią efektą (nagrinėti kiekvieną Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintą viešosios politikos sritį)? Kurios mažiausia? Kurios galima būtų atsisakyti arba pakeisti finansines intervencijas kitomis?

TS 9.2.4. Koks būtų optimalus viešųjų intervencijų rinkinys pagal kiekvieną viešąją politiką, siekiant visuomenės gyvenimo kokybės augimo?

Gimstamumo didinimas, kuriant šeimai palankią aplinką. Remiantis ES ir EBPO šalių patirtimi²⁹, galima identifikuoti skirtingus šeimos politikos tikslus: mažinti šeimų ir, ypač, vaikų skurdą (teikiant paramą mažas pajamas turinčioms šeimoms su vaikais); kompensuoti vaiko auginimo ekonomines išlaidas (teikiant paramą, skirtą sumažinti gyvenimo lygio atotrūkį tarp vaikų turinčių ir bevaikių šeimų), skatinti užimtumą (sudarant galimybes derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus ir, tokiu būdu, užtikrinant šeimos gerovę bei sprendžiant darbo jėgos pasiūlos trūkumą, kas dabartinėje situacijoje svarbu Lietuvai), užtikrinti lyčių lygybę (skatinant lygų vaikų priežiūros ir kitų šeimos pareigų pasidalijimą tarp partnerių), siekiant gerinti ankstyvosios vaiko raidos aplinką. Atsižvelgiant į

²⁹ Willem Adema, Nabil Ali, Olivier Thévenon. Changes in Family Policies and Outcomes: Is there Convergence? OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 157, 2014.

siekiamus tikslus, pasirenkamos ir skirtingos šeimos politikos priemonės. Vis dėlto, tiesioginės šeimos politikos priemonės (skirtos šeimoms, auginančioms vaikus) turi pronatalistinius tikslus ir, vertinant jų rezultatus, gimstamumo pokyčiai laikomi svarbiausiu rodikliu³⁰.

Remiantis moksliniais tyrimais,³¹ šeimos politikos priemonės turi diferencijuotą poveikį gimstamumui (žr.12 lentelė, lentelę).

12 lentelė. Šeimos politikos priemonės ir jų poveikis gimstamumui

Priemonė	Bendras poveikis	Efektų heterogeniškumas pagal tikslines grupes
Darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimas		
Vaikų priežiūros atostogos	Pozityvus, bet silpnas	
- <i>Atostogų ilgis</i>	<i>Neigiamas ryšys</i>	<i>Žemo išsilavinimo, socialinės rizikos, periferijoje gyvenančiose grupėse – teigiamas ryšys</i>
Vaikų priežiūros paslaugos (prieinamumas ir aukšta kokybė)	Pozityvus ir stiprus	Aukšto išsilavinimo, aktyvioms darbo rinkoje grupėms – stipresnis
- <i>Mažiausių vaikų (iki trejų metų) formalių priežiūros paslaugos</i>	<i>Stipriausias iš visų priežiūros paslaugų. Ten, kur jų trūksta – ilga vaiko priežiūros atostogų trukmė.</i>	
Lanksčios užimtumo formos	Pozityvus, bet vidutinio stiprumo	Aukšto išsilavinimo, vyresnio amžiaus (30–34 m.) grupėse – stipresnis
Tiesioginė finansinė parama		
Išmokos, pašalpos	Pozityvus, bet silpnas	Žemo išsilavinimo, socialinės rizikos, periferijoje gyvenančiose grupėse – stipresnis ryšys
- <i>Išmokos iki pilnametystės</i>	<i>Stiprus</i>	
- <i>Išmokos gimus vaikui</i>	<i>Silpnas</i>	
- <i>Išmokos vaiko priežiūros atostogų metu</i>	<i>Silpnas (įtakoja gimdymų laiką – paankstina sprendimą gimdyti, bet ne bendrą gimstamumą)</i>	
Netiesioginė finansinė parama		
Mokesčių lengvatos (darbo užmokesčio mokesčių lengvatos, kreditų lengvatos, nuolaidos ar lengvatos už vaikų prekes ar vaikų priežiūros paslaugas)	Pozityvus, bet silpnas	
Parama būstui	Pozityvus ir stiprus	
Paslaugos, klimatas ir aplinka		
Vaikui draugiška socialinė aplinka, pozityvus vaikų, šeimų ir ypač daugiavaikių šeimų vertinimas visuomenėje, pozityvus darbdavių nusiteikimas, viešosios paslaugos ir pan.	Pozityvus	

Šaltinis: Pranešimas „Šeimos politikos priemonės. ES SF investicijos“, Justina Jakštienė, CPVA, Fokusuota grupinė diskusija „Demografija ir migracija: kaip spręsti žmogiškųjų išteklių problemas?“ 2018 12 04.

Apibendrinant įrodymus, galima teigti, kad didžiausią poveikį gimstamumui turi vaikų priežiūros paslaugų (ypatingai ankstyvųjų) prieinamumo ir kokybės užtikrinimas ir parama būstui. Iš tiesioginės

³⁰ Pranešimas „Šeimos politikos priemonės. ES SF investicijos“, Justina Jakštienė, CPVA, Fokusuota grupinė diskusija „Demografija ir migracija: kaip spręsti žmogiškųjų išteklių problemas?“ 2018 12 04.

³¹ Kiekybinių tyrimų, analizuojančių EBPO ir ES šalių patirtį, pateikia apibendrintus rezultatus ir gali būti taikomi Lietuvai.

finansinės paramos (pajamų palaikymo) priemonių stipriausią efektą gimstamumui turi išmokos, mokamos iki vaikų pilnametystės. Vaikų priežiūros atostogų trukmė bei kitos išmokos, pašalpos, lengvatos (kitos pajamų palaikymo priemonės) stipresnį poveikį turi žemo išsilavinimo, socialinės rizikos, periferijoje gyvenančiose grupėse. Šeimoms teikiamos paslaugos sprendžia šeimoms kylančias problemas ir didina jų gyvenimo kokybę, tokiu būdu taip pat skatindamos gimstamumo augimą.

Iki 2019 m. (Demografijos ir migracijos strategijos priėmimo), **šeimos politika Lietuvoje** daugiausia buvo paremta siekiu spręsti skurdo ir socialines problemas. Lietuvos šeimos politikos priemonių tyrimas³² parodė, jog kuriant ir taikant atskiras šeimos politikos priemones realiai įgyvendinama ne šeimos, bet nepasiturinčių ir socialinę riziką patiriančių šeimų politika. Didžioji dalis priemonių (tiesioginė ir netiesioginė finansinė parama, paslaugų teikimas) buvo skirtos mažesnes pajamas gaunantiems, socialiai pažeidžiamoms šeimoms.

Pagrindinė vaikų ekonominių išlaidų kompensavimui skirta priemonė – pajamų mokesčio lengvata – buvo pakeista universalia išmoka vaikui. Šis pokytis taip pat labiau naudingas mažas pajamas gaunantiems. Remiantis EK ataskaita³³, 2018 m. buvo įvesta universalių išmokų vaikui („vaiko pinigai“) sistema, kad mažas pajamas gaunantys asmenys galėtų visiškai pasinaudoti parama vaikui išlaikyti. Nepaisant universalumo, naujoji išmokų vaikui sistema mažas pajamas gaunantiems asmenims yra palankesnė nei ankstesnė mokesčių lengvata, pagrįsta sistema, kurią taikant mažas pajamas gaunantios šeimos dėl mažų apmokestinamųjų pajamų (arba todėl, kad jų visai negaudavo) negalėdavo pasinaudoti visa papildoma mokesčių lengvata už vaikus. Didesnes pajamas gaunantiems asmenims universali išmoka vaikui pakeičia ankstesnę mokesčių lengvatą už vaikus. Įvedus universalią išmoką vaikui sumažės skurdo rizikos lygis, visų pirma tris ar daugiau vaikų auginantioms šeimoms (daugiau nei 10 proc. punktų), taip pat vienišiams tėvams (4 proc. punktais).

Demografijos ir migracijos strategijoje daugiau *tiesioginių ir netiesioginių finansinių priemonių bei paslaugų* numatyta taikyti universaliai. Didinama „vaiko pinigų“ išmoka, kurios naudą turėtų pajusti ne tik mažų, bet ir vidutinių pajamų šeimos. Išplečiamas paramos būstui taikymas, numatant teikti paramą šeimoms pirmajam būstui, neatsižvelgiant į jų pajamas. Taip pat stiprinamos viešosios paslaugos, gerinančios šeimų gyvenimo kokybę – numatoma užtikrinti bazinių paslaugų šeimoms prieinamumą, numatomos tėvystės įgūdžių ugdymo paslaugų prieinamumas visiems tėvams. Šių priemonių (išmokos iki pilnametystės, paramos būstui, paslaugų) universalus taikymas vertintinas teigiamai, nes jos turi pozityvų poveikį šeimų gerovei ir, tuo pačiu, bendram gimstamumo augimui.

Numatytos papildomos bei išplečiamos (taikant visoms šeimoms) išlaidų kompensavimo priemonės, tokios kaip 100 Eur vertės kūdikio kraitelis kiekvienam naujagimiui; dalies išlaidų kompensavimas įsigyjant kūdikio auginimui būtinausias prekes; nemokamas maitinimas pradinių klasių moksleiviams ir didesnė parama mokinio reikmenims. Šios netiesioginės finansinės priemonės, remiantis tyrimais neturi stipraus poveikio gimstamumui. Kita vertus, jos aktualios mažų pajamų šeimoms ir gerina jų padėtį, sprendamos šeimų ir vaikų skurdo problemą. Atsižvelgiant į ribotus viešuosius finansus, jų taikymą siūlytina diferencijuoti atsižvelgiant į šeimų pajamas.

Finansinės paramos priemonių taikymas turi didesnę poveikį žemų pajamų, skurdo ir socialinės atskirties šeimoms. Tačiau pastebima, kad tiesioginė finansinė parama, teikiama šeimoms, dažnai nepasiekia vaikų ir negerina jų padėties, nepadeda jų „ištraukti iš skurdo spąstų“³⁴. Atsižvelgiant į tai, finansinės paramos priemonės būtų tikslinga stipriau sieti su vaiko poreikiais (netiesioginė finansinė parama tai geriau užtikrina), o taip pat bazinių poreikių tenkinimui skirtas priemones papildyti ugdymo paslaugomis. Kaip teigiama EK ataskaitoje³⁵, Lietuvos moksleiviai iš nepalankioje padėtyje

³² Finansinių paskatų ir paslaugų jaunoms ar vaikus auginantioms šeimoms plėtros galimybių analizės tyrimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atliktas UAB Civitta, 2018 m. rugpjūtis.

³³ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. (2018). Šalies ataskaita. Lietuva 2018, SWD(2018) 213 final.

³⁴ Interviu su Boguslavu Gruževskiu, spalio 11 d.

³⁵ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. (2018). Šalies ataskaita. Lietuva 2018, SWD(2018) 213 final.

esančių šeimų yra 2,6 karto labiau linkę pasiekti prastesnius PISA tyrimo gamtos mokslų rezultatus nei kitokiomis socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis gyvenantys moksleiviai.

Šiuo metu taikomos *darbo ir šeimos išipareigojimų derinimui* skirtos intervencijos apima ilgą vaikų priežiūros atostogų laikotarpį ir, tuo pačiu, nepakankamai išplėtotas vaikų priežiūros paslaugas. Lietuvoje vaikų priežiūros atostogos yra ilgiausios Europos Sąjungoje – siekia 3 metus (2 metus mokamos vaiko priežiūros išmokos). Tuo tarpu vidutinis ES šalyse laikotarpis – 18 savaičių.

Ilgą vaikų priežiūros atostogų laikotarpį galima paaiškinti tuo, kad Lietuvoje yra prastai išplėtotos vaikų priežiūros paslaugos. Vaikų priežiūros paslaugos – vienos prasčiausių ES. Formalias vaiko priežiūros paslaugas Lietuvoje 2016 metais gavo 5,5 proc. vaikų, ne vyresnių kaip 12 metų amžiaus. Vidutiniškai ES tokių vaikų yra 39 proc.³⁶ Formalios vaiko priežiūros paslaugos apima tiek visiškai arba iš dalies mokamas, tiek nemokamas paslaugas, organizuojamas kaip pagalba tėvams ar globėjams. Pavyzdžiui, dienos centrus ar kitas organizuotas vietas, kur tėvai gali palikti vaikus, kur vaikams teikiamos priežiūros paslaugos ne pamokų metu. Vertinant vaikų iki 3 m. amžiaus grupę, joje formalias priežiūros paslaugas gavo 15 proc. vaikų (ES vidurkis – 33 proc.).

Ikimokyklinio ugdymo paslaugų aprėptis pastaruoju metu gerėjo. Remiantis EK ataskaita³⁷, 2016 m. 91,8 proc. Lietuvos vaikų lankė ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigas³⁸. Tai yra mažesnis rodiklis nei 94,8 proc. ES vidurkis 2015 m., tačiau vis dar atitinka nacionalinį tikslą – pasiekti 95 proc. iki 2020 m. Nepaisant sėkmės didinant ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugų aprėptį – 2013–2016 m. ji padidėjo net 5 proc. punktais – tebėra įsisenėjusių sunkumų šias paslaugas teikiant už didžiųjų miestų ribų. Ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigas lankančių vaikų skaičiaus kaimo ir miesto vietovėse skirtumas nuo 2006 m. (tuo metu jis buvo 55 proc.) sumažėjo tik 5 proc. punktais³⁹. Tokia padėtis iš dalies susidaro dėl finansavimo modelio: jis yra labai priklausomas nuo savivaldybių, taigi jį taikant bendros išlaidos vaikui labai varijuoja. Tebekyla rizika, susijusi su ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros kokybe. Nevykdoma ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų išorės stebėseną⁴⁰. Todėl nepaisant to, kad nacionaliniu mastu ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugų prieinamumas apskritai pagerėjo, vis dar yra problemų, susijusių su mažesne šių paslaugų kokybe ir prieinamumu skirtinguose regionuose. Be to, trūksta vaikų su specialiais poreikiais priežiūros paslaugų⁴¹.

Siekiant didinti vaikų priežiūros paslaugų prieinamumą, investuojama į vaikų dienos centrus (ES SF ir Norvegijos finansinio mechanizmo lėšos), taip pat 2018 m. inicijuotas mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros modelis „visos dienos“ mokykla. Demografijos ir migracijos strategijos veiklos plane numatyta priemonė ankstyvosios vaikų priežiūros paslaugų sukūrimui, taip pat priemonės vaikų priežiūros paslaugų atostogų metu skatinimui. Šios priemonės yra būtinos ir toliau plėtotinos.

Šiuo etapu, kol vaikų priežiūros paslaugos nėra pakankamos, Demografijos ir migracijos strategijos įgyvendinimo veiklos plane numatytos finansinės priemonės, sudarančios galimybes šeimoms pačioms spręsti vaikų priežiūros klausimus (t.y. dalies išlaidų kompensavimas samdant aukles, taip pat galimybė gauti dalį vaiko priežiūros išmokos pirmaisiais metais grįžus į darbą, kuriuos taip pat galima panaudoti apmokant privačiu pagrindu organizuojamas vaiko priežiūros paslaugas) vertinamos teigiamai. Jos skatina tėvus grįžti į darbą ir tokiu būdu prisideda prie makro lygmens

³⁶ Eurostat duomenys

³⁷ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. (2018). Šalies ataskaita. Lietuva 2018, SWD(2018) 213 final.

³⁸ EK ataskaitoje remiamasi Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos 2016 m. veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/web/lt/veikla/ministerijos-veiklos-ataskaitos>

³⁹ EK ataskaitoje remiamasi EBPO, *Education in Lithuania*, OECD Publishing, 2017, Paris. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264281486-en>.

⁴⁰ EK ataskaitoje remiamasi Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė *Valstybinio audito ataskaita Švietimo stebėseną*, 2016. Prieiga per internetą: https://www.vkontrole.lt/pranesimas_spaudai_en.aspx?id=23011.

⁴¹ Fokusuota grupinė diskusija „Demografija ir migracija: kaip spręsti žmogiškųjų išteklių problemas?“ 2018 12 04.

problemos – žmogiškųjų išteklių trūkumo – sprendimo. Visgi, jos nėra pakankamos – būtini valstybės veiksmai vaikų priežiūros paslaugų prieinamumui ir kokybei užtikrinti.

Vertinant situaciją *lyčių lygybės* srityje, matyti, kad vyrų ir moterų užimtumo skirtumas mažėja. Pastaruoju metu tiek moterų, tiek vyrų užimtumo lygis pakilo, o 25–54 m. grupės moterų užimtumo lygis yra net kiek didesnis nei vyrų, nepaisant to, kad oficialios vaikų priežiūros įstaigas lanko nedaug jaunesnių nei trejų metų vaikų. Tokią padėtį gali lemti tokie veiksniai kaip palyginti didelis aukštąjį išsilavinimą įgijusių moterų skaičius ir palyginti nedidelės paskatos neieškoti darbo antrajam šeimoje uždirbančiam asmeniui⁴². Vis dėlto atlyginimų skirtumas yra didelis: 2017 m. atotrūkis tarp moterų ir vyrų atlyginimų Lietuvoje siekė 14 proc. ir kasmet po truputį auga. Tai lemia daugelis priežasčių, viena iš kurių ta, kad moterims atitenka vaikų, vyresnio amžiaus šeimos narių priežiūra namuose. Vaikų priežiūros paslaugų plėtra turėtų gerinti moterų padėtį. Tačiau lygiagrečiai reikia skatinti nuostatų į vyro ir moters vaidmenis šeimoje ir visuomenėje kaitą.

Siekiant optimizuoti intervencijų rinkinį, siūloma:

- Prioritetą teikti tinkamų vaikų priežiūros paslaugų užtikrinimui, politikos priemonėmis formuojant dviejų dirbančių tėvų šeimos politikos modelį. Šis modelis atitinka Lietuvos ekonominę situaciją ir padėtį darbo rinkoje, kuomet vienam dirbančiam sudėtinga išlaikyti šeimą, o darbo rinkoje matomas žmogiškųjų išteklių trūkumas. Plėtojant vaikų priežiūros paslaugas, būtina įvertinti jų poreikio ir prieinamumo regioninius skirtumus bei vystyti paslaugas vaikų su specialiais poreikiais priežiūrai.
- Įvertinti ir nustatyti efektyvius paramos būstui įgyvendinimo būdus. Priemonės turėtų šeimoms, auginančioms vaikus, sudaryti lengvesnes sąlygas įsigyti būstą (remiantis principu: kuo daugiau vaikų, tuo daugiau galimybių). Esant rinkos sąlygoms, susiklosto atvirkštinė situacija – kuo daugiau vaikų, tuo sunkiau gauti kreditą ir įsigyti būstą. Valstybė turi įsikišti ir prisiimti dalį rizikos. Atkreiptinas dėmesys, kad būsto prieinamumas yra svarbus veiksnys, mažinantis emigraciją ir skatinantis reemigraciją, taigi priemonę siūloma formuluoti siekiant abiejų tikslų. Formuluojant konkrečias priemones, rekomenduojama atsižvelgti į Valstybės kontrolės audito⁴³ metu inicijuoto mokslinio reikminio tyrimo „Gyventojų galimybės apsirūpinti būstu ir priemonės būsto prieinamumui didinti“⁴⁴, kurį atliko Lietuvos energetikos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkai, rezultatus, kurie apibendrinti Užimtumo ir socialinės įtraukties ataskaitoje ir atskiroje socialinio būsto prieinamumo studijoje, kuri yra integrali šio vertinimo dalis.
- Įvertinti poreikį intervencijų rinkinį papildyti sveikatos apsaugos srities priemonėmis, skirtomis lytinės ir reprodukcinės sveikatos gerinimui, tokiomis kaip: šeimos planavimas, lytinis švietimas ir tinkamų sveikatos priemonių propagavimas, nevaisingumo problemos sprendimas (vystymas ir kompensavimas). Vertinimo metu identifikuota, kad šios srities intervencijos tiesiogiai sietinos su demografijos sritimi, tačiau plačiau nebuvo analizuotos.
- Siekiant ilgalaikio efekto bendram gimstamumui (ne tik sprendimo susilaukti vaikų paankstinimui), į šeimos politiką siūloma žvelgti plačiaja prasme ir formuoti integruotus priemonių, gyvenamosios aplinkos, susisiekimo, aplinkosaugos, būsto, švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos srityse, rinkinius, kurie kurtų palankią aplinką šeimoms. Formuojant palankią aplinką šeimoms svarbus savivaldybių vaidmuo. Tuo tikslu reikia sukurti įrankius, priemones, motyvuojančias ir įgalinančias savivaldybes įgyvendinti priemones, didinančias šeimų gerovę. Šeimų gerovei savivaldybių lygiu didinti numatytas įgyvendinti bazinis paslaugų šeimai paketas, kurį numatoma pradėti įgyvendinti 2019 metais⁴⁵. Jis apibrėžiamas kaip

⁴² Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. (2018). Šalies ataskaita. Lietuva 2018, SWD(2018) 213 final.

⁴³ Valstybinio audito ataskaita *Ar užtikrinamas būsto prieinamumas mažas pajamas gaunantiems gyventojams*, 2017 m. kovo 3 d. Nr. VA-P-30-1-4.

⁴⁴ Reikminis tyrimų projektas „Gyventojų galimybės apsirūpinti būstu ir priemonės būsto prieinamumui didinti“, finansuotas Lietuvos mokslo tarybos, įgyvendintas Lietuvos energetikos instituto (LEI) ir Vytauto Didžiojo universiteto, bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018 m.

⁴⁵ 2 ir 7 punkto paketai įsigalios 2020 m. sausio 1 d.

šeimai teikiamų psichosocialinių, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, vaikų priežiūros ir ugdymo, sveikatos, švietimo, sociokultūrinių paslaugų, užtikrinančių būtinąją pagalbą, skirtą šeimos gebėjimams savarankiškai spręsti išskylančias problemas stiprinti ir sudaryti galimybes kurti saugią, sveiką ir darnią aplinką savo šeimoje, rinkinys. Numatoma, kad bazinio paslaugų paketo prieinamumą savo teritorijoje turės užtikrinti visos savivaldybės.

- Atsižvelgiant į šeimos politikos priemonių poveikio heterogeniškumą bei ribotus viešuosius išteklius, formuoti skirtingus intervencijų rinkinius, pritaikytus atskirų tikslinių grupių (skiriamas pagal pajamas ir gyvenamąją vietą) poreikiams:
 - o Numatyti priemones didmiesčių (visų pirma, Vilniaus miesto) šeimoms, orientuotas į abiejų tėvų galimybių dirbti užtikrinimą, t.y. plėtojant kokybiškas vaikų priežiūros ir kuriant ankstyvosios vaikų priežiūros paslaugas.
 - o Numatyti priemones mažų miestelių ir kaimo šeimoms, orientuotas į kompleksinių paslaugų šeimai teikimą ir įdarbinimo galimybių didinimą. Dėl ypač neigiamų išankstinių nuostatų ankstyvojo amžiaus vaikų priežiūra nepriimtina, ir, tikėtina, kad nesukurtų teigiamo efekto.
 - o Atsižvelgiant į ribotus viešuosius išteklius, įvertinti galimybes tiesioginės ir netiesioginės finansinės paramos priemones orientuoti į žemesnes pajamas gaunančias šeimas. Taip pat paramą siūloma stipriai sieti su vaiko poreikiais, t.y. paramos lėšomis finansuoti pažeidžiamų šeimų vaikams skirtas papildomas ugdymo paslaugas, popamokinę veiklą, maitinimą, mokymosi priemones. Išlaidų kompensavimo mechanizmas turėtų užtikrinti vaiko finansinės padėties anonimiškumą, t.y. neatskleisti jo finansinės padėties. Galimas įgyvendinimo būdas – universali „vaiko kortelė“ visiems vaikams, kurios turinys ir finansuojamų paslaugų krepšelis būtų individualiai pritaikytas atsižvelgiant į vaiko ir jo šeimos poreikius. Toks priemonių rinkinys būtų skirtas pagalbai šeimoms auginant vaikus, o taip pat prisidėtų prie skurdo problemos šalies lygiu sprendimo (padėtų spęsti „skurdo spąstų“ problemą). Įgyvendinimo būdas suteiktų galimybes diferencijuoti teikiamą paramą užtikrinant vaiko padėties anonimiškumą, o tuo pačiu sutaupant valstybės lėšas (nukreipiant jas tiems, kuriems jų labiausiai reikia).

Migracijos politikos intervencijos 2018 m. buvo orientuotos į diasporos politiką ir ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais palaikymu. 2015 m. inicijuoti veiksmai, skirti talentų susigrąžinimui – pradėta programa „Talentai Lietuvai“. Tačiau didžiausia problema šioje srityje – didelis emigracijos mastas. Tyrimai ir duomenys apie emigracijos procesus Lietuvoje padriki, o tarptautiniai tyrimai orientuoti į žmogiškųjų išteklių pritraukimo ir jų integracijos analizę, bet ne į emigracijos sprendimus lemiančių veiksnių vertinimą. Tokie tyrimai padėtų aiškiau apibrėžti problemas ir nustatyti jų sprendimui taiklias priemones.

Pirmasis bandymas formuluoti platesnės apimties migracijos politiką įtvirtintas 2018 m. Demografijos, migracijos ir integracijos 2018–2030 m. strategijoje ir jos veiksmų plane. Įvardintos intervencijos apima 4 veiklos kryptis: grįžtamosios migracijos skatinimą, subalansuotą imigraciją, diasporos politiką ir emigracijos mažinimą.

Įtvirtintas intervencijų rinkinys daugiausia remiasi migracijos srautų valdymo, aptarnavimo ir integracijos priemonėmis. Strategijoje į vieną rinkinį integruojamos iki šiol vykdytos *diasporos ir grįžtamosios migracijos* priemonės, taip pat numatomos kelios naujos – išsamus grįžtančių ir atvykstančių asmenų informavimas ir konsultavimas „vieno langelio“ principu, visapusiška ir individuali pagalba integruojantis mokyklose grįžtantiems ir atvykstantiems vaikams, stiprinamos bendruomenės, pritaikomos darbo rinkos paslaugos, darbdaviai skatinami ieškoti darbuotojų užsienyje.

Skatinant *darbuotojų pritraukimą*, numatytas migracijos iš trečiųjų šalių procedūrų supaprastinimas. Statistiniai duomenys rodo, kad migracijos procedūrų pokyčiai duoda rezultatus ir paskutiniaisiais metais ne ES piliečių imigrantų skaičius reikšmingai išaugo. Vis dėlto, kaip pastebi ekspertai, svarbūs

ne tik augantys darbo migrantų skaičiai, bet ir jų kvalifikacija bei darbo bei gyvenimo sąlygos, o jos yra prastos – imigrantai yra išnaudojami, susiduria su atlyginimų nemokėjimo problema⁴⁶.

Siekiant *mažinti emigraciją*, numatytos intervencijos, stiprinančios pilietiškumą, dalyvavimą valdyme, gerinančios Lietuvos įvaizdį, didinančios psichologinės pagalbos prieinamumą, savižudybių prevencijos programos, taip pat kelios priemonės, didinančios jaunų asmenų (kaip vienos iš potencialių emigrantų) užimtumo galimybes.

Integravus migracijos tikslus ir priemones į vieną dokumentą, taip pat numatytas ir koordinuotas šių priemonių įgyvendinimas, sutelkiant koordinavimo funkcijas vienoje institucijoje – LR Vyriausybės kanceliarijoje, kuri koordinuos emigracijos ir grįžtamosios migracijos procesų stebėseną, tyrimus, politikos formavimo ir įgyvendinimo veiklas. Atskiras dėmesys migracijos problemai, priemonių integravimas ir koordinuotas jų įgyvendinimas vertinamas teigiamai ir, tikėtina, sukurs prielaidas geresniam migracijos procesų valdymui, duomenų ir informacijos apie šiuos procesus kaupimui ir naudojimui, efektyvesnei atvykusiųjų integracijai.

Tačiau emigracijos mažinimas ir grįžtamosios migracijos skatinimas iš esmės yra susijęs su bendra šalies socioekonominė situacija, ir, kaip rodo užimtumo ir socialinės atskirties viešosios politikos srities analizė, darbo rinkos nepatrauklumu bei socialinėmis problemomis – skurdu, pajamų nelygybe. Tai rodo, kad šių problemų sprendimui reikalingos ne specialios migracijos, o socialinės ir ekonominės politikos priemonės. Strategijoje suplanuotos ekonominės, socialinės ir psichologinės gerovės didinimo intervencijos yra gana siauros ir iš principo negali atliepti pagrindinių gyventojus išstumiančių veiksnių.

Siekiant stiprinti intervencijų rinkinį, siūloma apsvarstyti šias papildomas priemones:

- Investuoti į vaikų ir jaunimo nuostatų kaitą (gimnazistų apklausos duomenys rodo, kad 80–90 proc. jų, esant galimybėms, rinktųsi emigraciją), kuri, viena vertus, stipriai priklauso nuo šeimoje vyraujančių nuostatų, tačiau, kita vertus, taip pat ir nuo ugdymo įstaigų vaidmens. Atitinkamai siūloma kreipti švietimo įstaigų veiklą.
- Stiprinti pilietiškumą, gyvenimo kokybę per dalyvavimo kultūrinėse veiklose didinimą (ryšys tarp šių veiksnių yra nustatytas), ypač regionuose. Tam reikia investuoti į žmones, kurie suteiktų kokybiškas kultūros paslaugas, ieškoti naujų sprendimų, kaip aktyvinti regionų kultūrinį gyvenimą (detalesnė analizė pateikiama *Kultūros VPS*).
- Siekiant skatinti grįžtamąją migraciją, reikia ieškoti ir kurti inovatyvius sprendimus, didinančius Lietuvos patrauklumą išvažiavusiųjų tarpe.
- Sukurti nuotolinio naudojimosi viešosiomis paslaugomis galimybes, pvz. registracija į poliklinikas, darželius.
- Stiprinti kitų VPS priemones, tiesiogiai įtakančias šeimos gerovę (šeimos politikos, plačiąja prasme, priemonės), kaip šeimų emigraciją stabdančias priemones.

Vyresnio amžiaus žmonių gerovei ir integracijai skirtos priemonės, viena vertus, nukreiptos į neigiamų demografinių tendencijų pasekmių sprendimą, t.y. pajamų palaikymo bei viešųjų paslaugų teikimo priemonėmis siekiama užtikrinti augančio vyresnio amžiaus žmonių skaičiaus finansinę, socialinę gerovę ir sveikatą. Kita vertus, intervencijomis teisingai siekiama išnaudoti senėjančios visuomenės kuriamas galimybes – atsižvelgiant į ilgėjančią gyvenimo trukmę, aktyviau įtraukti vyresnio amžiaus žmones į visuomeninį gyvenimą ir darbo rinką, išnaudoti jų sukauptą patirtį, stiprinant ryšius tarp kartų.

Žmogiškųjų išteklių trūkumo kontekste didelę reikšmę įgyja intervencijos, skirtos vyresnio amžiaus žmonių priežiūrai. Jos turi svarbų antrinį efektą – atlaisvina globojamų asmenų šeimos narius,

⁴⁶ Socialinių tyrimų centro migracijos ekspertas K. Žibas straipsnyje Vyriausybė žada, kad mūsų vėl bus trys milijonai, ekspertai gūžčioja pečiais < <https://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/237796/vyriausybe-zada-kad-musu-vel-bus-trys-milijonai-ekspertai-guzcioja-peciais>>

galinčius dirbti, taip pat prisideda prie lyčių lygybės užtikrinimo, dviejų dirbančių asmenų šeimos modelio įgyvendinimo. Tikėtina, kad šios intervencijos turi stipresnį efektą žmogiškųjų išteklių plėtrai nei pačių vyresnių amžiaus žmonių įtraukimas į darbo rinką.

Papildomai siūloma stiprinti šias intervencijas:

- Kurti priemones, kurios derintų ir išnaudotų skirtingų kartų turimus privalumus ir galimybes (pvz. apjungiant vyresnio amžiaus patirtį ir jaunų žmonių energiją; įtraukiant vyresnio amžiaus žmones į darbingo amžiaus žmonių vaikų priežiūrą).
- Investuoti į trečiojo amžiaus universitetų veiklą, kaip kuriančią naudą ne tik vyresnio amžiaus žmonėms, bet ir jų dirbantiems šeimos nariams, nes jie užtikrina vyresnio mažiaus žmonių užimtumą, išitraukimą į visuomenės gyvenimą, socializacijos ir komunikacijos poreikį.

3.2. ES FONDŲ INVESTICIJŲ VERTINIMAS

3.2.1. Investicijų struktūra ir mastas

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šį vertinimo klausimą:

TS 9.3.1. Kurios 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos investicijos (prioritetai, uždaviniai ir priemonės) ir kokių mastu (eurais) tiesiogiai ir netiesiogiai prisideda prie Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių tikslų pasiekimo? Nustatyti priemonių rinkinius ir jų finansinį mastą.

2014–2020 m. ES SF investicijos prisideda prie palankios aplinkos šeimai kūrimo ir vyresnio amžiaus žmonių gerovės ir integracijos didinimo, tiesiogiai migracijos problemoms spręsti ES investicijos nebuvo suplanuotos.

Didžioji *tiesiogiai* šiai sričiai skirta ES SF investicijų dalis buvo nukreipta į darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimo užtikrinimą – investuojant į vaikų priežiūros, neformalaus ugdymo paslaugas, taip pat kitų priklausomų asmenų (neįgaliųjų, vyresnio amžiaus žmonių) priežiūros paslaugas, taip sudarant sąlygas darbingo amžiaus žmonėms dalyvauti darbo rinkoje. Iš viso tiesiogiai prisidedančioms priemonėms skirta beveik 320 mln. Eur (didžioji dalis – net 160 mln. – ŠMMS ikimokyklinio, bendrojo ir neformaliojo ugdymo priemonėms, kurios ne pilna apimtimi prisideda prie šio tikslo). Detalus priemonių sąrašas pateikiamas 1 priede.

Netiesiogiai prie šeimai palankios aplinkos kūrimo prisideda investicijos į kultūrinės-mėnės edukacijos paslaugas (priemonės 05.4.1-CPVA-V-301 „Aktualizuoti kultūros paveldo objektus“; 05.4.1-CPVA-R-302 „Aktualizuoti savivaldybių kultūros paveldo objektus“; 05.4.1-CPVA-K-303 „Aktualizuoti viešąjį ir privatų kultūros paveldą“; 07.1.1-CPVA-V-304 „Modernizuoti kultūros infrastruktūrą“; 07.1.1-CPVA-R-305 „Modernizuoti savivaldybių kultūros infrastruktūrą“), vaikų sveikatos priežiūros paslaugas ir prevenciją (priemonės 08.1.3-CPVA-V-612 „Vaikų sveikatos priežiūros paslaugų infrastruktūros tobulinimas“; 08.1.3-CPVA-R-609 „Pirminės asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros veiklos efektyvumo didinimas“), investicijos į šeimoms palankią gyvenamąją aplinką ir viešąją infrastruktūrą, vaikų žaidimų aikštes, dviračių takus, parkus (VRM priemonės į tikslines teritorijas), kokybišką viešąjį transportą.

3.2.2. Investicijų vertinimas ir pasiūlymai 2021–2027 m. laikotarpiui

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šiuos vertinimo klausimus:

TS 9.3.2. Nustatyti Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių finansavimo ES SF lėšomis pakankamumą 2014–2020 m. siekiant šiose srityse nustatytų valstybės tikslų. Kurios viešosios politikos sritys ES SF lėšomis yra finansuojamos didžiausia apimtimi lyginant su investicijų poreikiu toje srityje? Kuriose – perteklinis? Kuriose – finansuota nepakankamai?

TS 9.3.3. Kuriose iš Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių pasireišk stipriausias ES SF investicijų poveikis? Kuriose silpniausias? Kokie faktoriai lėmė stiprų arba silpną investicijų poveikį? Kuriose didžiausia ES SF pridėtinė vertė, o kuriose – mažiausia?

TS 9.3.4. Išnagrinėti ES SF fondų investicijų 2014–2020 m. suderinamumą su kitais finansavimo šaltiniais, taip pat su kitomis valstybės intervencijomis pagal tipą.

Priemonių poveikį vertinti anksti, nes jos dar įgyvendinamos ir apčiuopiamų rezultatų dar nedaug. Vertinant priemonių rinkinio tinkamumą, atkreiptinas dėmesys, kad tarp jų trūksta sąsajų, integruoto investicijų planavimo, siekiant užtikrinti palankią aplinką šeimoms. Taip pat kyla klausimų dėl kuriamos paslaugų infrastruktūros atskirose teritorijose poreikio, paslaugų teikiamų sukurtoje infrastruktūroje kokybės. Tinkamą paslaugų ir joms reikalingos infrastruktūros planavimą riboja duomenų apie potencialių paslaugų vartotojų skaičių trūkumas (ši problema aktuali daugelio viešųjų paslaugų planavimo procese).

Paminėtini konkrečių priemonių trūkumai ir pasiūlymai dėl jų tobulinimo:

- Investuojant į vaikų dienos centrus, didinamas paslaugų prieinamumas ribotai tikslinei grupei – socialinės rizikos šeimoms. Kokybiška šeimos politika turėtų užtikrinti vaikų priežiūros paslaugas visoms šeimoms – ES SF investicijas siūloma skirti mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros po pamokų (visos dienos mokykloje) paslaugoms (tačiau šią intervenciją siūloma pilotuoti – įvertinus „visos dienos mokyklos“ rezultatus, šį modelį galbūt pritaikyti visos šalies mastu), taip pat priežiūros paslaugoms atostogų metu; kurti ankstyvosios vaikų (iki 3 metų amžiaus) priežiūros paslaugų sistemą didžiuosiuose miestuose; plėtoti vaikų su specialiais poreikiais priežiūros paslaugas (ikimokyklinei priežiūrai ir tolimesnio ugdymo sistemoje).
- Investicijos į ikimokyklinio ugdymo įstaigų infrastruktūros plėtrą nėra pagrįstos tinkama poreikio analize. Iš viso Lietuvos mastu savivaldybės planuoja sukurti/ atnaujinti 6000 vietų šiose įstaigose (tik 2000 iš jų – naujos). Tačiau vien Vilniuje poreikis yra didesnis (priežiūros paslaugų poreikį Vilniuje didina ir tai, kad jis sutraukia ir Vilniaus raj. gyventojus). Tuo tarpu Klaipėdoje sukūrus naujas vietas, poreikio paslaugoms neatsirado. Vertinant visos šalies mastu, galima teigti, kad investicijų į vaikų priežiūros paslaugų infrastruktūrą poreikis auga tik Vilniuje, kitur jis mažėja – siūloma panaudoti ES lėšomis sukurtą viešąją infrastruktūrą (pvz. daugiafunkcinius centrus ar bendruomenių namus regionuose) vaikų priežiūros paslaugų teikimui arba atokesniuose regionuose organizuoti pavėžėjimo paslaugas.
- Parama būstui yra veiksminga šeimos politikos priemonė, tačiau pasirinktas socialinio būsto plėtros modelis nėra tinkamas, nes turi stigmatizuojantį efektą – dėl to reikėtų vengti koncentruoti socialiai labiau pažeidžiamas šeimas, o tam, kaip taisyklė, naudoti paramą kompensuojant visas ar dalį nuomos išlaidų. Statyti ar rekonstruoti namus, skirtus socialiniam būstui rekomenduojame tik išimtiniais atvejais – kai tam tikroje gyvenamojoje vietoje neveikia nuomos rinka. Plačiau paramos būstui galimybes analizuojamas šiame vertinime atliekamoje Paramos socialiniam būstui atvejo studijoje ir pateikiamos platesnės rekomendacijos.
- Nepakankamai išnaudojamos teritorinei plėtrai skirtos investicijos, gerinant aplinką šeimoms. Gerąją praktiką laikytinas investicijų naudojimas šeimos gyvenamosios aplinkos gerinimui, vaikų žaidimų aikštelių įrengimui, daugiabučių kiemų tvarkymui (o ne tik centrinių, reprezentacinių erdvių atnaujinimui), kurią tikslinga plėsti.

- ES SF finansuojamos lyčių lygybei skirtos komunikacinio/ edukacinio pobūdžio priemonės, skirtos visuomenės nuostatų keitimui, turėtų būti tęsiamos, ypač tos, kurios susijusios su švietimu ir papildytos priemonėmis, skirtomis privačioms įmonėms.

Didinant vyresnio amžiaus žmonių gerovę ir įtrauktį, ES SF investicijos skiriamos vyresnio amžiaus žmonių integracijai į darbo rinką bei socialinių paslaugų užtikrinimui. Taip pat prie šio uždavinio *netiesiogiai* prisideda investicijos į sveikatos apsaugą – vyresnio amžiaus asmenims būdingų ligų prevencijai ir ankstyvai diagnostikai reikalingą infrastruktūrą. Jas numatoma didinti bei papildyti didesnėmis kompensacijomis kompensuojamiems vaistams ir paslaugoms. Tačiau į vyresnio mažiau žmonių įdarbinimą nukreiptų intervencijų trūksta. Kaip rodo Užimtumo ir socialinės įtraukties intervencijų analizė, ADRP naujuoju laikotarpiu kreipiamos į kitas tikslines grupes (turinčias didžiausias galimybes kurti pridėtinę vertę). Strategijos įgyvendinimo veiksmų plane įdarbinimui numatyta 40 tūkst. Eur trečiojo amžiaus universitetams – to irgi aiškiai nepakanka. Reikėtų ir didesnės finansinės investicijos, ir daugiau komunikacijos priemonių. Tačiau didžiausią poveikį gali padaryti ekonominė situacija – darbuotojų trūkumo sąlygomis didėja natūralios paskaitos įdarbinti daugiau vyresnio amžiaus žmonių.

Apibendrinant intervencijų rinkinio ir ES SF priemonių įgyvendinimo patirtį, naujuoju programiniu laikotarpiu didžiausią dėmesį siūloma skirti darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimui – visų pirma, vaikų, bet taip pat ir kitų globojamų asmenų priežiūros paslaugoms. Demografijos srityje ir ateityje bus reikalingos ES SF investicijos, tačiau ne infrastruktūrai – bet atitinkamų paslaugų krepšelio optimizavimui (pritaikant jas skirtingų tikslinių grupių poreikiams, nustatant ir užtikrinant skirtingų sričių (švietimo, kultūros, sveikatos, susisiekiimo ir kt.) viešųjų paslaugų bazinį paketą savivaldybių lygiu. „Kietąsias“ investicijas tikslinga nukreipti į būsto prieinamumo didinimą, tačiau didinant investicijų naudojimo efektyvumą.

Kaip jau minėta, pagrindinės migracijos problemų sprendimų priemonės yra socialinės ir ekonominės politikos dalis, taigi, didžiausią efektą turėtų duoti efektyvus užimtumo ir socialinės įtraukties, verslo ir turizmo, taip pat – švietimo, kultūros sričių priemonių įgyvendinimas.

3.3. PASIŪLYMAI DĖL PRIKLAUSOMYBĖS NUO ES SF FINANSAVIMO MAŽINIMO 2021–2027 M. LAIKOTAPRIU

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šiuos vertinimo klausimus:

TS 9.3.5. Kokie būtų svarbiausi kriterijai 2020–2027 m. prioritetizuojant ir pasirenkant viešosios politikos sritis ir konkrečias investicijas finansuoti iš ES SF? Kokios turėtų būti priklausomybės nuo ES SF mažinimo kryptys kiekvienoje iš vertinimo objekte nurodytų viešosios politikos sričių?

TS 9.3.6. Kokios išorinės sąlygos (reguliacinės ir kitos intervencijos), atsižvelgiant į Lietuvos ekonominę – socialinę situaciją, vykdomas reformas ir demografines tendencijas turėtų lydėti ES SF investicijas, kad jų poveikis būtų didžiausias (būtinoms sėkmės sąlygos)?

TS 9.3.7. Kuriose viešosios politikos srityse (detalizuoti pagal konkrečias investicijas) būtina tęsti ES SF finansavimą po 2021 m.? Kaip šios ES SF investicijos derėtų su kitais finansavimo šaltiniais, taip pat su kitomis valstybės ar ES intervencijomis, kad būtų užtikrintas maksimalus poveikis?

TS 9.3.8 Kuriose viešosios politikos srityse reikėtų atsisakyti ES SF investicijų po 2021 m.? Kokiomis kitomis valstybės ar ES intervencijomis, privačiu finansavimu ar vidiniais resursais (pagal pobūdį, finansavimo šaltinius ir formas) galima būtų pakeisti ES SF investicijas ir išlaikyti ekonomikos plėtrą bei socialinę gerovę?

Žmogiškųjų išteklių trūkumo problema įgavo svarbą, kuri ankstesniuose dokumentuose neakcentuota. Žmogiškųjų išteklių apimtį (kiekybine prasme) gali užtikrinti migracijos bei demografinės politikos priemonės. Atsižvelgiant į tai, reikalinga imtis papildomų veiksmų šiose srityse, bet nebūtinai reikalaujančių didelio finansavimo.

Greitų sprendimų gyventojų skaičiaus padidinimui nėra, nebent imigrantų iš trečiųjų šalių atvykimo skatinimas, mažinant imigracijos politikos ribojimus (reguliacinėmis priemonėmis). Siekiant mažinti emigraciją ir skatinti grįžtamąją emigraciją reikalingi pokyčiai kitose VPS, didinantys ekonominę ir socialinę gerovę. Papildomos – informavimo, pagalbos siekiant sugrįžti/ integruotis – priemonės yra suplanuotos Demografijos ir migracijos strategijos įgyvendinimo veiklos plane. Finansavimas jau skirtas ir reikšmingo papildomo poreikio nėra numatoma.

Šeimos politikos priemonių rezultatai taip pat pasireiškė tik ilguoju laikotarpiu, tačiau jau dabar būtina tam skirti prioritetą. ES SF investicijas laikotarpiu po 2020 m. siūloma skirti **vaikų priežiūros paslaugų sistemai plėtoti**, kam didžioji investicijų dalis skirta ir pagal 2014–2020 m. Veiksmų programą, nors ir išbarstyta po skirtingus prioritetus bei priemones ir, didžiąja dalimi, suplanuota ne vaikų priežiūros užtikrinimo (suteikiant tėvams galimybes dirbti), bet ugdymo, švietimo sistemos tobulinimo tikslais. Vaikų priežiūros paslaugų prieinamumo rodikliai rodo, kad situacija vis dar yra prasta ir dabartinėmis priemonėmis problemos išspręsti nepavyks. Atitinkamai ES SF lėšomis siūloma: tęsti vaikų dienos centrų kūrimą; išplėsti visos dienos mokyklos modelio taikymą (įvertinus pirmųjų metų rezultatus); plėtoti priežiūros paslaugas, pritaikytas vaikams su specialiais poreikiais; kurti ankstyvosios vaikų priežiūros (iki 3 metų sistemą), bet tik didmiesčiuose; mažuose miesteliuose plėtoti ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros paslaugas (atsižvelgiant į paklausą) arba užtikrinti šių paslaugų pasiekiamumą. Plėtojant ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugas, būtina užtikrinti jų kokybę, vykdant išorės stebėseną. Vertinant galimybes mažinti ES SF finansavimą, preliminariu vertinimu galima teigti, kad mažėja poreikis šių paslaugų infrastruktūrai (siūloma išnaudoti jau sukurtą viešąją infrastruktūrą ar taikyti pavėžėjimo paslaugas).

Paramos būstui įsigyti/ nuomoti sistema taip pat laikytina prioritetine ES SF investicijų sritimi, tačiau šioje srityje reikia rasti efektyvius paramos teikimo būdus, nes iki šiol taikytos priemonės nepasiteisino. Šiame vertinime tam skirta atskira socialinio būsto atvejo studija, kurioje rekomenduojama pirmiausia kompensuoti dalį būsto nuomos išlaidų. Imtis socialinio būsto statybos rekomenduojama tik kraštutiniu atveju, kai gyvenamojoje vietoje neveikia būstų nuomos rinka.

Atsižvelgiant į visuomenės senėjimo tendencijas, priemonių poreikis **vyresnio amžiaus žmonių integracijai**, taip pat tik didės. Siekiant mažinti viešojo finansavimo poreikį ir skatinti inovatyvių, tikslinės grupės poreikius atliepančių intervencijų, siūloma skatinti privačias ir bendruomenines paslaugas vyresnio amžiaus žmonių problemų sprendimui (plačiau – Užimtumo ir socialinės įtraukties VPS). Taip pat siūlome tęsti integruotų paslaugų (slaugos-globos) teikimą, tačiau peržiūrint jų finansavimo modelį (plačiau – Sveikatos apsaugos VPS).

Vertinant pajamų palaikymo (tiesioginės ir netiesioginės finansinės paramos) priemones, buvo nustatytos papildomos galimybės mažinti viešąsias išlaidas šioje srityje (nors ir ne iš ES SF). Siūloma diferencijuoti dalies finansinės paramos priemonių⁴⁷ taikymą atsižvelgiant į šeimų pajamas. Paramos skurstančių ir socialinėje atskirtyje paramos priemonių rinkinį siūloma papildyti ugdymo paslaugomis ir šią intervenciją įgyvendinti „vaiko kortelės“ forma, kurios įdiegimą galima būtų finansuoti ES SF lėšomis.

⁴⁷ Tokių kaip 100 Eur vertės kūdikio kraitelis kiekvienam naujagimiui; dalies išlaidų kompensavimas įsigyjant kūdikio auginimui būtiniausias prekes; nemokamas maitinimas pradinį klasių moksleiviams ir didesnė parama mokinio reikmenims

1 PRIEDAS. 2014–2020 M. ES SF FINANSUOJAMOS PRIEMONĖS

1 lentelė. ES SF investicijos

VP uždavinys	Priemonė	Fondas	Skirtas finansavimas, Eur
Darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimas (vaikų ir kitų šeimos narių priežiūros paslaugos)			
Vaikų priežiūra ir ugdymas, neformalus švietimas, paslaugų kokybės užtikrinimas, geltonieji autobusiukai			
9.1.3. Padidinti bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo įstaigų (ypač vykdančių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas) tinklo veiklos efektyvumą	„Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumo didinimas“	ERPF	20 273 401
	Ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų veiklos tobulinimas	ESF	9 847 080
	„Švietimo prieinamumo didinimas“	ERPF	36 460 848
	„Nevalstybinių neformaliojo vaikų švietimo erdvių, valstybinių ir nevalstybinių mokyklų modernizavimas“	ERPF	12 164 042
	„Mokyklų tinklo efektyvumo didinimas“	ERPF	34 464 781
	„Neformaliojo švietimo infrastruktūros tobulinimas“	ERPF	15 929 101
	Neformaliojo vaikų švietimo įvairovės ir prieinamumo didinimas	ESF	32 281 001
Vaikų dienos centrai, paslaugos neįgaliesiems, senų asmenų globa			
8.1.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų socialinių paslaugų dalį, pereinant nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų	„Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“	ERPF	18 229 026
	Integrali pagalba į namus	ESF	16 364 801
Netiesioginė finansinė parama (parama būstui)			
8.1.2 Padidinti socialinio būsto prieinamumą pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms	Socialinio būsto fondo plėtra	ERPF	49 931 529
Socialinės paslaugos šeimai			
8.4.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę, plėtoti paslaugas šeimai	Kompleksinės paslaugos šeimai	ESF	21 159 863
Lyčių lygybės, nediskriminavimo užtikrinimas			
7.3.4. Pagerinti visuomenės, verslo ir viešojo sektoriaus supratimą apie moterų ir vyrų lygių galimybių bei nediskriminavimo dėl amžiaus, negalios ir kitų pagrindų principų taikymą ir sustiprinti gebėjimus atpažinti bei šalinti diskriminavimo apraiškas	Vyrų ir moterų lygybės skatinimas	ESF	724 050
	Diskriminacijos mažinimas	ESF	724 050
Vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimo darbo rinkoje didinimas			
8.3.2 „Padidinti vyresnio darbingo amžiaus asmenų dalyvavimą darbo rinkoje ir savanoriškoje veikloje“	54+	ESF	6 000 000
7.3.1 „Padidinti gyventojų, ypač ilgalaikių ir nekvalifikuotų bedarbių bei neįgalųjų užimtumą“	Bedarbių integracija į darbo rinką (tik projektams, kurių tikslinė grupė – vyresnio amžiaus žmonės)	ESF	44 982 851
Socialinės, sveikatos paslaugos vyresnio amžiaus žmonėms (priskirtos darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimo intervencijoms)			